

Interview

IN GESPREK MET

schrijver Robert Vuijsje
over tolerantie

Experiment

JONGERENRECHTSPRAAK

Jongeren op de stoel
van de rechter

Achtergrond

WIR SIND DAS VOLK

Populisme

Wetenschap

BURGERSCHAP

Vergelijkend
landenonderzoek

BURGERSCHAP
MEDIATION
OPVOEDING

Bestel nu
GRATIS
een Amnesty
lespakket!

GEZOCHT: LEERKRACHT DIE NIET BANG IS VOOR MONDIGE LEERLINGEN

Natuurlijk willen jouw leerlingen weten wat hun rechten zijn. Maar waar moeten ze beginnen? Bij een les van Amnesty International natuurlijk. Voor leerlingen van het basis- en voortgezet onderwijs

hebben we aansprekende lespakketten gemaakt. Of het nu gaat om een losse les, een gastles of een lessenserie: we helpen jou en je klas graag op weg. Waarschuwing: ze worden er wel (nog) mondiger van!

Kijk snel op amnestyopschool.nl

AMNESTY
INTERNATIONAL

MINDER, MINDER

Programmamaker Abdelkarim El-Fassi lanceerde begin deze maand het alternatieve kinderboekenweekgeschenk *Het Minder Minder Kinderboek*. Hierin gaan kinderen op zoek naar meneer Van Dale om het woord *kut-Marokkaan* uit zijn woorden-

boek te laten verdwijnen. In zijn reactie zegt de woordenboekenschrijver dat hij er niets aan kan doen omdat hij zelf geen betekenis aan woorden geeft, maar dat de mensen dat zelf doen. In aansluiting hierop deelt schrijver Robert Vuijsje in deze *M&P* zijn ervaringen met de lezer. Door zijn zwarte haar werd de joodse schrijver regelmatig voor Marokkaan aangezien en zijn zoon werd voor 'Turkje' uitgemaakt. Net als de 'allochtone Nederlanders' die hij in zijn boek *Kaaskoppen* beschrijft, voelt Vuijsje zich buitenstaander in een land dat zichzelf tolerant noemt. De vraag is echter ten opzichte van wie of wat Nederlanders tolerant zijn en welke waarden en nor-

men daarbij worden gehanteerd? Opvoeding en educatie vormen dan ook een belangrijke basis voor een sterke samenleving. Dat ondervond ook de voormalig Italiaanse rechter Gherardo Colombo die zijn rechtszaal inruilde voor het klaslokaal en het jongeren centrum. Hij is van mening dat de strijd tegen corruptie niet alleen in de rechtszaal moet worden gevoerd, maar juist begint met educatie en communicatie.

Het *Minder Minder Kinderboek* is (nog) niet af en bevat een uitnodiging aan de jeugd om het af te schrijven. De artikelen in deze *M&P* zijn wel afgerond, maar de discussie erover - al dan niet met uw leerlingen - nog lang niet.

MAARTEN CRAS
eindredacteur

m.cras@maatschappijenpolitiek.nl

INHOUD

3 REDACTIONEEL	11 WERKVLOER	18 VERANDERINGEN VMBO	27 LESMATERIAAL
4 SCHRIJVER VUIJSJE: TOLERANTIE IN NEDERLAND	12 JONGERENRECHTSPRAAK	20 BURGERSCHAP	28 RECENSIES
7 COLUMN	14 VOX	22 MAATSCHAPPIJ & WETENSCHAP	30 NVLM
8 STERKE SAMENLEVING DOOR OPVOEDING	15 EXAMENS	24 INNOVATIEVE SCHOLEN	31 AANGENAAM
	16 POPULISME	26 INGEZONDEN	

04

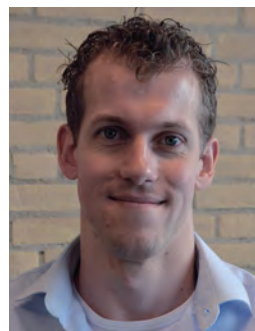
12

16

20

24

Robert Vuijsje
(foto: Bob Broshoff)

INTERVIEW MET SCHRIJVER ROBERT VUIJSJE

'RUTTE MOET PREMIER VAN ALLE NEDERLANDERS ZIJN'

Voor zijn nieuwste boek *Kaaskoppen*¹ interviewde Robert Vuijsje de 'nieuwe kaaskoppen': van rapper Mr. Polska en actrice Dilan Yurdakul tot ondernemer Aysel Erbudak en oud-voetballer Dries Bousata. Vuijsje: 'In Nederland is tolerantie vooral tolerantie opeisen voor je eigen denkbeelden'.

IVO PERTIJS

Ik voel mij een buitenstaander vanwege mijn familiegeschiedenis', vertelt Robert Vuijsje op een terras bij het Amsterdamse Gelderlandplein. In zijn boek noemt de schrijver dit plein het hart van het moderne Amsterdamse joodse getto. De lokale Albert Heijn verkoopt koosjere producten en een paar straten verderop vliegt het gevlochten challe-brood op deze vrijdag, kort voor het begin van de sjabbat, over de toonbank. Vuijsje is een jood en voelt zich ook joods. Hij is voor de helft niet-Nederlands: zijn moeder migreerde op volwassen leeftijd naar Nederland. Door zijn zwarte haar werd Vuijsje menigmaal voor Marokkaan aangezien waardoor hij er van jongs af aan achter kwam hoe Nederlanders op gastarbeiders en hun (klein)kinderen reageren.

GELIJKEN

De eerste vrouw van de schrijver was een Braziliaanse. Zijn zoon uit dit huwelijk lijkt volgens de schrijver op hem. Vuijsje: 'Hij ziet er min of meer wit uit, maar toch niet helemaal. Ik liep een keer met hem over straat en hoorde kinderen "Turkje, Turkje" naar hem roepen. Dat soort incidentjes zullen vast wel blijven plaatsvinden'. Na de scheiding kreeg Vuijsje een relatie met zijn huidige vriendin. Haar ouders komen allebei uit Suriname, maar ze is zelf in Nederland geboren. Hun zesjarige zoon is donker en heeft kroeshaar. 'In mijn eigen beleving lijkt mijn jongste zoon op mij. Alleen in de ogen van de rest van de wereld lijkt hij op zijn moeder', merkt Vuijsje op. Als vader en zoon over straat

lopen, dan leidt dit soms tot vreemde taferelen. 'Het kan zijn dat dit allemaal paranoïde gedachten zijn die zich in mijn hoofd afspelen', glimlacht de schrijver. 'Eergisteren ging ik met mijn zoon naar het De Mirandabad. Toen we het zwembad verlieten en hand in hand langs een grote, donkere familie liepen, bewogen ze alle tien hun hoofd mee om naar ons te kijken: "Oké, dat jongetje hoort bij ons, die man hoort niet bij ons..." (lacht). De gedachte die ik had was dat mijn zoon, hoewel hij achtendertig jaar jonger is dan ik, nu al bepaalde dingen weet of kan voelen die ik wel kan indenken, maar nooit uit eerste hand zal meemaken. Bijvoorbeeld hoe een Creoolse Nederlander jou als zijn gelijke beschouwt. Wat ik met andere joodse Nederlanders heb, zal hij met andere zwarte Nederlanders hebben. Mijn verbondenheid met andere joodse Nederlanders heeft met de Tweede Wereldoorlog te maken. Hun gevoel van verbondenheid hangt samen met hun afkomst en het slavernijverleden. Dat is één van de redenen waarom ik het interessant vond om met andere mensen, die geen zesjarige kinderen zijn maar wel in Nederland zijn opgegroeid, te praten over hoe het is om in Nederland te wonen terwijl je een andere afkomst hebt.'

Twee jaar geleden reageerde u in een artikel ('Zwarte Piet is niet meer van deze tijd') in de Volkskrant op de Zwarte Pietendiscussie. Zowel voor- als tegenstanders van Zwarte Piet reageerden gepikeerd op dit stuk. Verbaasde u dit? 'In *Kaaskoppen* schrijf ik over wat men *allochtone Nederlanders* noemt en hoe

zij bepaalde zaken beleefden. Die beleving komt voor een groot deel overeen met mijn beleving. De details verschillen, maar ik voel mij door de voorgeschiedenis van mijn familie een buitenstaander. Zij voelen zich vanwege andere soorten redenen buitenstaander. Autochtone Hollanders reageerden met opmerkingen zoals "Het ging toch goed hier", "Waarom moet opeens dit gezeur beginnen?" of "Waarom begin jij nu ook al over Zwarte Piet te zeuren?" - dit soort reacties. Tijdens mijn gesprekken voor *Kaaskoppen* zag ik mijzelf als hetzelfde als mijn gesprekspartners: een buitenstaander. Nadat ik een uur had geluisterd naar verhalen over waarom ze zich wel of niet thuis voelen in Nederland, zei ik dat ik dit gezien mijn familiegeschiedenis wel herkende. Daarop kreeg ik vaak de reactie "Maar je denkt toch niet dat jij jezelf gelijk mag stellen met ons?". Ik vond het erg dat je bijvoorbeeld geen stage of werk kunt krijgen en dat je geen eerlijke behandeling krijgt, maar dat is van een andere orde dan wanneer iedereen die is zoals jij wordt vermoord. Dat zijn twee verschillende dingen. Ik denk dat mensen zoals ik een unieke positie hebben. Wij voelen ons verbonden met andere minderheden, maar dat doen we in de wetenschap dat die andere minderheden zich niet verbonden voelen met ons. Sterker nog, zij zien ons vaak niet als gewone witte mensen, maar als oppermachthebbers die achter de schermen alles bepalen. Het verbaasde mij dat mensen met wie ik sprak begrip voor hun eigen situatie opeisten - dat is logisch - maar ook allerlei antisemitische vooroordelen bleken

'Wat ik met andere joodse Nederlanders heb, zullen Creoolse Nederlanders met andere zwarte Nederlanders hebben' (fragment uit de speelfilm *Alleen maar nette mensen* naar het boek van Robert Vuijsje)

te hebben en dat volstrekt normaal vinden. Een deel kon het niet opbrengen om zich in andermans situatie te verdiepen en bleef bij primitieve vooroordelen. Daar moest ik soms wel een beetje om lachen.'

Ik kan mij voorstellen dat dit ook frustrerend is.

'Ja, het voelt voor mij dat ik een handreiking doe, maar dat zij het niet kunnen opbrengen om de hand ook richting mij te reiken.'

Wat is uw beeld van het tolerante Nederland na al die interviews die u heeft afgenomen?

'In Nederland is tolerantie vooral tolerantie opeisen voor je eigen denkbeelden en minder tolerantie opbrengen voor andersdenkenden. Wat mij in veel van hun verhalen opvalt is dat de geïnterviewden met mij praten alsof ik een gelijke ben, terwijl hun situatie anders is dan die van autochtone Nederlanders. Ze gaan er allemaal vanuit dat het niet zo gemakkelijk zal zijn, dat ze er harder voor moeten werken en dat de drempel om ergens binnen te komen hoger ligt. Dit is wat alle groepen - ondanks de grote onderlinge verschillen - gemeenschappelijk hebben. Als je zwart haar hebt, dan is de situatie anders dan wanneer je blond bent. Voor de geïnterviewden is dit onderdeel van hun dagelijkse leven, net als elke dag onder de douche staan. Autochtonen horen weinig over dit onderwerp. Het maakt ook geen onderdeel uit voor hun manier van denken. Dit onderwerp bestaat niet in hun bele-

vingswereld. Beide groepen wonen in hetzelfde land, maar de voorwaarden waaronder je in Nederland woont zijn zo verschillend waardoor er bijna twee verschillende landen ontstaan.'

Heeft u het idee dat er sprake is van een verharding van de maatschappij?

'Ja, bij de Zwarte Pietendiscussie gaat het natuurlijk over veel meer dan alleen de kleur van de schmink. Autochtone mensen zeggen: "Dit is ons land, dit is hoe wij het hier doen en als jullie je hier aan willen aanpassen, dan mogen jullie hier ook wonen en anders rot je maar op naar je eigen land". Dat is het grootste deel van de samenleving. Zij zijn met de meeste mensen. Afhankelijk van hoe je telt wonen er zo'n 3, 4 of 5 miljoen mensen in Nederland die Nederlands zijn en nog een andere afkomst hebben. Dat is inmiddels ongeveer een kwart van de bevolking. Het gaat om miljoenen mensen. Een veranderende samenstelling van de bevolking brengt met zich mee dat sommige delen van een cultuur langzaam beginnen te veranderen. Een land met een heftige slavennijgeschiedenis, zoals Nederland, moet begrijpen dat het niet meer gepast is om mensen met zwarte schmink en pruiken kroeshaar over straat te laten paraderen! Als je mensen uit andere landen vertelt over de uitspraak van premier Rutte dat zijn zwarte vrienden blij zijn dat ze zich niet hoeven af te schminken, terwijl hij daar nog dagen mee bezig zou zijn... dat is verbijsterend. Dat hij op basis van die uitspraak niet hoefde af te treden komt omdat een

meerderheid van de bevolking de hele discussie als iets van de Amsterdamse grachtengordel ziet. De gewone man vraagt zich af waar het gezeur toch over gaat. De uitspraak van premier Rutte toont een gebrek aan inlevingsvermogen aan. Hij hoort de minister-president van *alle* Nederlanders te zijn. Rutte heeft ook gezegd dat hij Nederland aan de Nederlanders wil teruggeven. Ik heb geen idee wat hij daar mee bedoelt, maar de meeste zwartharige Nederlanders zullen niet denken dat het over hen gaat. In hoeden van veel mensen, waaronder Rutte, is de Nederlander blond en wit, terwijl er miljoenen Nederlanders zijn die gewoon belasting betalen, aan het Sinterklaasfeest meebetalen, maar inmiddels in hun verschijningsvormen heel divers zijn. In de grote steden gaat het om de helft van de bevolking. Desondanks blijven heel wat autochtone Hollanders vasthouden aan het idee van de Nederlander en aan de periferie heb je *nog wat andere mensen* die hier ook wonen. Het is toch raar om op die manier na te denken over wie Nederlander is?'

Hoe kan een docent - gelet op al die verschillen in de samenleving - het gesprek met leerlingen over dit onderwerp aangaan?

'Het is een ingewikkelde vraag. Enerzijds moet een docent het inlevingsvermogen opbrengen om zich in leerlingen te kunnen verplaatsen. Op een zwarte school in de Randstad hebben leerlingen het gevoel dat ze Nederlander zijn, maar toch ook weer niet. Anderzijds moet de do-

cent ook uitleggen hoe de Nederlandse maatschappij in elkaar zit. Als je in Nederland wilt wonen, dan moet je je aan de waarden en normen aanpassen. Anders is het misschien beter om in een ander land te gaan wonen, al is dat gemakkelijker gezegd dan gedaan als je gewoon in Nederland bent geboren. Een docent moet zich dus zowel in de leerling kunnen inleven, als standvastig zijn als het om de Nederlandse waarden en normen gaat.

Met *Kaaskoppen* bezocht ik verschillende scholen. Op een school in Rotterdam-Zuid kwam ik in een aantal klassen waarvan ongeveer 90 procent van de leerlingen van Creoolse, Marokkaanse of Turkse afkomst is. Ik ben donker en heb zwart haar. Ik vertelde deze leerlingen hoe het voelde wanneer mensen mij vanwege deze kenmerken benaderen. Ik kwam in allerlei situaties terecht waarin zij ook terecht komen. Dat deel van mijn verhaal omarmden ze. Daarna legde ik uit waarom ik mij Nederlander voel, maar tegelijkertijd ook niet, net als zij. Op het moment dat ik zei dat dit door mijn familiegeschiedenis kwam, konden ze zich hier totaal niet in verplaatsen. Deze leerlingen stonden hier niet voor open. Dat vond ik jammer. Ik sta een paar uurtjes voor een klas en ga daarna weer naar huis. Als je op een school werkt en maatschappijleer geeft, dan lijkt het mij een lastige afweging hoe je je enerzijds in het leven van leerlingen moet inleven en anderzijds bepaalde waarden en normen moet overbrengen.

Maakt u zich weleens zorgen over de toekomst van uw kinderen in deze samenleving?

'Het is moeilijk om in de toekomst te kijken. Er is een verschil tussen Nederlanders die de veertig gepasseerd zijn en de jongere generaties. De eerste groep is opgegroeid in een land waarvan de bevolking niet gemengd was, terwijl met name kinderen in de Randstad - ook als ze op een witte school zitten - nu opgroeien met allerlei culturen om zich heen. Jongeren zien een ander land om zich heen dan iemand van zestig die decennia geleden in Nederland opgroeide. Je kunt nu niet meer met de gedachte "dit is ons land" opgroeien. Je zou zeggen dat dit iets meer een gevoel van samenleven van de verschillende groepen oplevert. Dat is hoopgevend, maar het kan ook zomaar het verkeerde opleveren.' ♦

STEF

DE UITZONDERING

Er moet meer aandacht komen voor radicalisering, burgerschap, mediawijsheid, pesten, digitale vaardigheden, acceptatie van homoseksualiteit, globalisering en duurzaamheid. Het begin van een nieuw schooljaar staat altijd garant voor een hoop meningen van deskundigen over het onderwijs. En dan komen er ook nog verkiezingen aan: het onderwijs moet nog zoveel beter!

Ik vind het allemaal prima. Als leraren maatschappijleer zijn we ruimdenkende personen, die jongeren het nut van een goed onderbouwde mening kunnen uitleggen. De leerlingen prikkelen, aanzetten tot naar elkaar luisteren en geen onderwerp schuwen om over in gesprek te gaan. Wacht, wat zei onze minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport over *de leraar*: 'De leraar doet aan zelfcensuur en durft gevoelige onderwerpen niet meer bespreekbaar te maken.'

Deze ellende begon vorig schooljaar met het uitkomen van het rapport *Twee werelden, twee werkelijkheden*, waarin enkele leraren aan het woord komen en aangeven gevoelige onderwerpen niet meer te behandelen. Journalisten en opiniemakers doken er natuurlijk op. 'Schande!' Het gevolg: ons toch al niet zo stoere imago ging er nog verder aan. En dit werd begin dit schooljaar dus nog eens extra herhaald door de minister van andermans zaken die verkiezingsretoriek gebruikt ten koste van het onderwijs, van de leraar.

Even heel duidelijk: *de leraar* bestaat niet. Je hoeft van een leraar Frans of leraar techniek niet te verwachten dat zij de didactiek hebben om lastige onderwerpen bespreekbaar te maken. Ze hebben de pedagogiek om met jongvolwassenen om te gaan en hun eigen vakkennis. Moeilijke onderwerpen bespreekbaar maken is heel iets anders. De leraar maatschappijleer heeft deze tools over het algemeen wel. Controversiële onderwerpen, ik smul er van. Kom maar op, ik leid het wel in goede banen - en ik ben geen uitzondering. Net zomin zijn mijn klassen, of is mijn school de uitzondering.

Het rapport waar dit vandaan komt heeft vijf vo-scholen bezocht. Vijf. Even voor de duidelijkheid: er zijn in totaal 638 vo-scholen in Nederland. *Zij* zijn de uitzondering. Het zijn geen problemen van het onderwijs, het zijn problemen van steden, of beter van specifieke buurten. Dat vergt een heel andere aanpak dan hard roepen dat de leraar niet meer durft. Daarmee doe je een hele grote groep leraren te kort, laat staan dat het iets oplost. Koppel het dus alsjeblieft los van het onderwijs. We hebben onze tijd hard nodig voor al die andere meningen. ♦

STEF VAN DER LINDEN

(*maatschappijleer.net*)

Dit is de eerste column van Stef van der Linden. Stef werkt als leraar maatschappijleer in Oisterwijk. Hij heeft met name examenklassen en is mentor van een klas vmbo-3-basis. Daarnaast is hij beheerder van de weblog maatschappijleer.net.

1. Robert Vuijsje, *KAASKOPPEN*, Nijgh & van Ditmar, Amsterdam, 2016

HET BELANG VAN OPVOEDING EN SCHOLING
VOOR EEN STERKE SAMENLEVING EN DEMOCRATISCHE RECHTSSTAAT

'REGELS ZIJN EEN INSTRUMENT VAN VRIJHEID'

In 2007 verliet Gherardo Colombo de Italiaanse rechterlijke macht. In zijn hoedanigheid van rechter en officier van justitie streed hij tegen de corruptie, totdat hij zich realiseerde dat opvoeding en educatie meer effect zou kunnen sorteren. Sindsdien bestaat zijn werk voornamelijk uit het organiseren van bijeenkomsten, met name op scholen, om met jongeren te praten over de voordelen van het naleven van de regels - vooral die regels die gericht zijn op het individu, zoals de Italiaanse grondwet.

GHERARDO COLOMBO

Als we willen dat de regels gerespecteerd worden, moeten we ze uitleggen zodat iedereen ze begrijpt en beseft hoe de regels ons dagelijks leven beïnvloeden. Anders kunnen regels alleen met dwang worden opgelegd, zoals in een dictatuur. De traditionele samenleving was gebaseerd op discriminatie. De nadruk lag op het onderscheid tussen groepen mensen, bijvoorbeeld tussen mannen en vrouwen, etnische groepen, godsdiensten, enzovoort. Mensen hadden meer of minder waarde op grond van hun hiërarchische positie in de maatschappij. Dit type samenleving was gebaseerd op gehoorzaamheid, een eigenschap die als een deugd werd gezien. In die maatschappij waren de mensen ervan overtuigd dat er uit regels plichten voortvloeiden. In Italië vindt men over het algemeen dat de regels niets met keuzevrijheid te maken hebben en daarom vinden mensen het moeilijk om de regels te respecteren. Ze associëren die met dwang. De Italiaanse grondwet heeft een ander uitgangspunt: de regels zijn er niet om discriminatie te verdedigen, maar hebben juist als doel discriminatie uit te bannen en te benadrukken dat iedereen gelijke kansen heeft. Zij gaat uit van twee belangrijke waarden: waardigheid en het feit dat ieder mens verschillend, dus uniek is als het gaat om geslacht, etnische groep, taal, godsdienst, politieke overtuiging, persoonlijke en maatschappelijke omstandigheden. Diversiteit, die natuurlijk evident is, wordt vergeleken met universele acceptatie die niet vanzelfsprekend is, al wordt dit principe binnen verschillende sociale groepen geaccepteerd. In de traditionele samenleving gold deze acceptatie alleen voor mensen van hetzelfde hiërarchische niveau: tussen rijke mannen onderling, tussen slaven onderling, tussen arme vrouwen onderling.

RECHTEN EN PLICHTEN

Mensen zijn dus niet identiek, maar hebben wel gelijke rechten voor de wet, zodat iedereen de mogelijkheid heeft om naar school te gaan, naar het ziekenhuis te gaan en om de politie te bellen (in de praktijk heeft niet iedereen deze mogelijkheid, maar dat ligt niet aan de wet, maar aan het feit dat dat mensen de wet niet respecteren). Regels maken vrij en onderdrukken niet. Natuurlijk draait het bij regels niet alleen om rechten, maar ook om plichten. Het is zelfs onmogelijk om een recht los te zien van de plicht die eruit voortvloeit. Zo is het recht op onderwijs of op medische behandeling niet los te zien van de plicht om middelen beschikbaar te stellen voor het bouwen van scholen en ziekenhuizen en voor het salaris van leerkrachten en artsen. Daaruit vloeit weer voort dat iedereen belasting moet betalen, maar deze plichten zijn gerechtvaardigd en kunnen alleen bestaan als zij ten dienste staan van de rechten waaruit zij voortvloeien, als zij bijdragen aan de effectuering van die rechten. Voor wie deel uitmaakt van een gemeenschap met een grondwet die alle leden van de gemeenschap fundamentele rechten geeft (om te beginnen het recht om anders te zijn), is het juist prettig om een deel van de daaruit voortvloeiende plichten op zich te nemen. Deze plichten vormen de grondslag van de rechten van de hele gemeenschap. Deze invalshoek verschilt niet alleen van de traditionele, maar staat er zelfs lijnrecht tegenover. Het is echter geen gebruikelijke gedachtegang dat regels een instrument van vrijheid zijn in plaats van een instrument om te onderdrukken. In de Italiaanse situatie hebben mensen vaak de neiging de grondwet te negeren, maar dat komt doordat regels uit het verleden traditiegetrouw in het heden worden toegepast. Deze oude regels zijn nog steeds gangbaar in een groot deel van de samenleving, al zijn ze niet meer afdwingbaar.

Oud-rechter Gherardo Colombo tijdens het ProDemos-symposium in Den Haag, 30 juni 2016
(foto: Bart van Vliet)

Naar mijn mening is het essentieel om het hele systeem te begrijpen. Het is belangrijk dat in dit systeem de plicht uit de morele sfeer wordt gehaald en niet langer als *categorische imperatief* wordt gezien; dat plichten niet per se gerechtvaardigd hoeven te worden, maar slechts een middel zijn. Zodra ik zie dat er een causaal verband bestaat tussen belasting betalen en het effectueren van bepaalde rechten, is er bij belasting betalen geen sprake meer van dwang, want als ik recht wil hebben op onderwijs, medische behandeling, veiligheid enzovoort, dan is het nodig dat ik belasting betaal. Simpel gezegd: als ik bestaansrecht wil hebben, is het noodzakelijk dat ik belasting betaal. *Ik moet* wordt dus eigenlijk *ik wil*. Ik wil belasting betalen omdat ik daarmee de effectuering van mijn rechten veiligstel (dat er veel belastinginkomsten verloren gaan door wanbeleid laten we hier buiten beschouwing). *Ik wil* is een expressie van vrijheid en niet van dwang. In dit systeem is vrijheid een kenmerk van het individu en niet alleen van de bevoorrechte klasse; niet alleen formeel, maar ook in de praktijk.

VRIJHEID

Wie wil begrijpen wat vrijheid precies inhoudt, moet anders gaan denken over de relatie tussen vrijheid en de beperking van die vrijheid. Zelfs iemand die vrijheid als almacht definieert ('vrijheid betekent dat ik doe wat ik wil en verder niets') impliceert, misschien onbewust, dat er toch een beperking bestaat: *Wat ik wil* impliceert *wat ik kan* en sluit uit wat mensen niet kunnen, gewoon omdat ze mensen zijn. Ze kunnen bijvoorbeeld niet zelf vliegen, ze kunnen niet tegelijkertijd drinken en slapen. Hij/zij doelt echter niet op beperkingen die voortvloeien uit de erkenning van andermans waardigheid. In een hiërarchische samenleving betekent de discriminerende, ongelijke verdeling

van rechten en plichten een grote uitbreiding van de vrijheden van mensen die alleen rechten hebben en dan staat *vrijheid* gelijk aan *willekeur*. In een niet-hiërarchische, *horizontale samenleving* wordt dit voorkomen door te erkennen dat iedereen gelijke rechten en plichten heeft. De betekenis van *vrijheid* houdt automatisch in dat er ook een beperking, een grens bestaat (gezien de kenmerken van de huidige samenleving) omdat deze beperking noodzakelijk is voor het evenwicht tussen de rechten en plichten van individuen. Dan komt het er dus op neer dat *vrijheid* betekent 'ik doe wat ik kan als individu in een gemeenschap van gelijken'. Dit betekent dat vrijheid ook verantwoordelijkheid met zich meebrengt. Wanneer je beseft dat vrijheid impliceert dat je andere mensen erkent, dan ben je hun ook verantwoording schuldig (maar niet in de vorm van een gebod of verbod). Dat betekent weer dat solidariteit je eerste plicht is en essentieel is voor al je rechten. Mensen moeten zich hier goed van bewust zijn, willen ze de regels kunnen volgen zonder externe of interne dwang te ervaren (ik doe dit omdat ik het wil en niet omdat het moet). Kinderen hierin opvoeden houdt in dat ze moeten begeleid bij de ontwikkeling van deze inzichten, door daar met hen over te praten.

GEDRAG

Het lijkt vanzelfsprekend dat een sterke samenleving en een sterke democratische rechtsstaat alleen kan worden opgebouwd als mensen over het algemeen vrijwillig de juiste democratische regels naleven en dat slechts een klein aantal zich niet aan de wet houdt (het is onmogelijk dat iedereen zich altijd en overal aan de regels houdt, want we zijn mensen die hun passie en gevoel volgen). Als regels worden opgelegd aan de hele groep, is er geen sprake van een democratie maar van een dictatuur.

Met jongeren over dit onderwerp spreken is niet voldoende als je het respecteren van de regels serieus op hen wilt overdragen. Want in de opvoeding ligt de nadruk meer op wat je doet dan op wat je zegt. Daarom moet je gedrag overeenkomen met wat je zegt en moet je het goede voorbeeld geven. Je kunt niet zeggen dat leerlingen tijdens de les hun mobiele telefoon uit moeten zetten terwijl je hem zelf aan hebt staan. Ook moet je voorkomen dat je een positieve betekenis toekent aan impliciete, maar onmiskenbare symbolen van de hiërarchische samenleving. Zo zijn er op Italiaanse scholen toiletten die alleen voor docenten zijn bestemd. Aangezien er geen valide redenen zijn om leerlingen te verbieden deze toiletten te gebruiken, leren ze dat docenten dit privilege alleen hebben omdat ze macht hebben.

COMMUNICATIE

De manier waarop je communiceert is ook belangrijk. Je leert jongeren wat democratie is, dus dan moet je communicatie ook democratisch zijn. Het is noodzakelijk dat je jonge mensen interesseert voor het onderwerp dat je gaat behandelen. Als je hun vertrouwen hebt gewonnen, erkennen ze je als gesprekspartner, luisteren ze en accepteren ze wat je hebt te vertellen. Ook is er sprake van participatie.

Hoe win je hun vertrouwen? Met je kennis, een samenhangend verhaal, een goede didactische aanpak, door behulpzaam te zijn en respect te tonen. Door mee te doen krijgen ze meer inzicht in het onderwerp. Het wordt iets van hen en het is niet meer ver van hun bed. Zo kan tijdens bijeenkomsten met middelbare scholieren worden begonnen met de vraag: 'Als ik "regels" zeg, wat is dan jullie eerste reactie: positief of negatief?' Als ik deze vraag stel, zeggen ze meestal *negatief*, en als ik dan vraag waarom, antwoorden ze: 'omdat regels ons in onze vrijheid beperken', en dan vraag ik: 'weet je dat zeker?', en dan praten we verder tot ze erachter komen dat ze hun vrijheid juist aan de regels hebben te danken. Met andere woorden: voorkom dat u alleen zelf aan het woord bent, maar ga het gesprek aan met de leerlingen. ♦

Gehrardo Colombo is voormalig oud-rechter en voormalig officier van justitie in Italië. Dit artikel is een verkorte en bewerkte weergave van de inleiding die hij uitsprak bij het afscheid van ProDemos-directeur Kars Veling. De gehele tekst is te vinden op www.prodemos.nl.

(advertentie)

TWEEDE KAMER IN DE KLAS GRATIS WORKSHOP DEBATTEREN

In de setting van het Binnenhof maakt u kennis met enkele debatformen en krijgt u uitleg over debatvaardigheden. Ook gaat u zelf debatteren in de vorm die de Tweede Kamer gebruikt. Iedere deelnemer krijgt het lesmateriaal 'Tweede Kamer in de klas' mee naar huis.

ProDemos

Door te debatteren leren leerlingen hoe de parlementaire democratie werkt. Ook stimuleert het leerlingen om na te denken over belangrijke thema's, daar een mening over te vormen en die duidelijk kenbaar te maken.

De workshop wordt dit jaar 9 keer georganiseerd. Vol = vol, dus meld u snel aan!
www.prodemos.nl/tweedekamerindeklas

DE WERKVLOER

ZWART-WIT

We hadden het over het besluit van een school in Denemarken, die klassen voortaan op basis van etniciteit gaat indelen. Een opvallend nieuwsbericht, dat trouwens ook al heel snel weer uit het nieuws was verdwenen. Waarom eigenlijk, want het leek me een stuk nieuwswaardiger dan andere berichten die die week in het nieuws bleven hangen. In een poging het vertrek van autochtone leerlingen te stuiten, heeft de leiding van de betreffende school het besluit genomen de school in twee soorten klassen te verdelen. Klassen met alleen allochtone leerlingen en gemengde klassen van autochtone en allochtone leerlingen, waarbij niet meer dan 50 procent van de klas allochtoon mag zijn.

Wat mijn vwo-6-leerlingen van een dergelijke maatregel vonden, vroeg ik ze. Ik merkte dat ze, zoals wel vaker, hun best deden om vooral politiek correct te blijven: 'Zo'n maatregel kon toch nog niet. Het was racisme, discriminatie. Hoe rot zouden de allochtone leerlingen zich wel niet voelen'. Toen stak een van de leerlingen zijn hand op. Hij zei dat het feit dat onze school uit voornamelijk autochtone leerlingen bestaat een belangrijke rol bij zijn schoolkeuze had gespeeld. Op de basisschool had hij op een *zwarte* school gezeten. Daar was volgens hem niets mis mee, maar hij voelde en voelt zich toch vaak meer thuis bij autochtonen omdat ze zijn waarden en normen delen.

Het werd even stil in de klas, waarin ook een paar allochtone leerlingen zitten. Toen volgden meerdere leerlingen zijn voorbeeld en vertelden hun ervaringen. Het leidde tot een open en genuanceerd gesprek over de kwestie die op een andere manier ook bij ons op school speelt. Ik zie in mijn klassen vaak een scheiding tussen allochtone en autochtone leerlingen. Althans, tussen een paar islamitische leerlingen en de rest van de klas, de niet-islamitische leerlingen. Vooralsnog is het me niet gelukt die scheiding te doorbreken. Een leerling vroeg zich af wat het probleem van witte en zwarte scholen nu eigenlijk is. Mensen zoeken gelijkgestemden op, daar voelen ze zich bij thuis. Wat is daar mis mee?

Jaren geleden heb ik als ouder meegedaan aan het *witten* van de zwarte school bij ons in de straat. Een aantal burens had het initiatief genomen en autochtone ouders opgeroepen hun kinderen bij die basisschool in te schrijven. Een sympathiek bedoelde actie, die ergens ook enorm fout en stigmatiserend was, vond ik. Want wat bepaalde nu precies welke ouders in de buurt werd gevraagd hun kinderen naar die school te brengen? Inkomen, opleidingsniveau, geloof, kleur? Maar goed, we deden mee en het werd een succes. Het is een zeer gemengde school geworden en gebleven. En toch, als ik heel eerlijk ben, waren de vriendjes en vriendinnetjes van mijn kinderen wit, net als zij. Ik wil graag vasthouden aan mijn overtuiging dat intercultureel contact belangrijk is, dat gemengde scholen goed zijn en dat veel in de samenleving maakbaar is. Maar ergens knaagt de twijfel. Als je het niet kunt afdwingen, moet je het dan niet gewoon loslaten? ♦

Anique ter Welle

JONGERENRECHTBANK IS GEEN ROLLENSPEL

JONGEREN BEOORDELEN JONGEREN

Jongeren die medescholieren berechten in de jongerenrechtbank op hun school klinkt als een rollenspel. Het blijkt echter een echte rechtbank met rechter, aanklager en verdachten die zich bij de definitieve uitspraak van de jonge rechter moeten neerleggen. Op drie Amsterdamse scholen worden deze jongerenrechtbanken uitgetoet. *Maatschappij & Politiek* wil weten waar dit fenomeen vandaan komt, hoe dit bevalt en of er meer scholen aan mee kunnen doen.

LIEKE MEIJS

Het idee van jongerenrechtbanken bestaat in de Verenigde Staten al sinds 1972. In ongeveer duizend *youth and teen courts*, verbonden aan grote middelbare scholen, lokale rechtbanken of buurthuizen, behandelen jongeren zaken als diefstal, vandalisme en geweld. Susan Verberk deed in 2005 onderzoek naar de werking van de *Youth Court* in Californië. Daar constateerde een officier van justitie dat in veel gevallen jeugdige overtreeders al verschillende delicten hadden begaan, voordat zij voor het eerst door justitie ter verantwoording werden geroepen. Dat was een slechte zaak omdat zij daardoor het idee kregen dat eerdere overtredingen niet zo erg waren en vaak al tot een crimineel circuit waren afgeleden.

EFFECTIEVER

De jongerenrechtbanken die werden opgericht kregen de taak vooral de *first offenders* een alternatief voor het reguliere jeugdstrafrecht te bieden. De overtreder in kwestie moet verantwoordelijkheid nemen voor zijn of haar gedrag en rekschap afleggen aan het slachtoffer en aan de gemeenschap. Vrijwilligers die tijdens de zitting de rol van jurylid, advocaat of officier van justitie vervullen, worden gerekruteerd uit de lokale highschool-studenten en uit degenen die succesvol hun sanctie hebben afgerond.

Wat in deze aanpak - ook voor Nederland - aanspreekt is dat jongeren die zich voor het eerst aan overtredingen binnen een school schuldig maken, de kans krijgen zich in eerste instantie voor een door jongeren bemenste jongerenrechtbank te verantwoorden. Tevens worden de vaardigheden van de betrokkenen vergroot: het zelf op een constructieve manier behandelen, oplossen en verwerken van conflicten. Het gaat bij de jongerenrechtbank om zaken waarin de beklagde al heeft

bekend en hij en zijn ouders toestemming hebben gegeven om de zaak door de jongerenrechtbank te laten behandelen. 'Deze aanpak maakt meer indruk en is effectiever, mogelijk ook in vergelijking met het Nederlandse Halt-systeem', zo hopen de initiatiefnemers.

DRIE PROEFJAREN

De Stichting Jongerenrechtbanken Nederland werd opgericht om de zogenaamde jongerenrechtbanken in Nederland te realiseren en in stand te houden. Daartoe gaat zij in de schooljaren 2014-2018 samen met drie scholen in Amsterdam aan de slag om te testen op welke wijze een Nederlandse variant van jongerenrechtbanken kan worden ingezet bij strafrechtelijke conflicten op scholen en hun omgeving. Een van de proefscholen is de Christelijke Scholengemeenschap Buitenveldert. Afgelopen jaar zijn twaalf leerlingen als lid van de jongerenrechtbank beëdigd, na eerst een zestal dagdelen trainingen te hebben gevolgd in hoe het recht in elkaar steekt, hoe iemand te ondervragen, een betoog te houden en over wat rol een bij de vaststelling van een uitspraak speelt. In de *Volkskrant* werd de zaak van beklagde Manuel van deze school uitgebreid beschreven. Manuel heeft op een iPad van school pornoplaatjes gezet ('Een grap', zo lichte hij toe) en ze voorzien van een codeslot, waarmee de betreffende docent een uur bezig is geweest om het er weer af te halen. Een van de drie rechters, de 17-jarige vwo-5-rechter, benoemt wie er nadeel van deze daad hebben ondervonden en wat een gepaste *herstelmaatregel* is. Van straf wordt in de jongerenrechtbank niet gesproken, het gaat immers om *herstel van de aangerichte schade*. Naast de leden van de jongerenrechtbank is er ook altijd iemand van de Stichting Jongerenrechtbanken als begeleider bij de zitting aanwezig. Vooraf heeft hij de zaak met alle betrokkenen voorbereid. Hij wijst hen in het geval van Manuel erop dat de

Zitting van de jongerenrechtbank
(foto: Onno Kroese, docent Christelijke Scholengemeenschap Buitenveldert)

rechtbank er zelf zorg voor moet dragen om over alle informatie te beschikken ('Mogelijk heeft hij meer dan twee plaatjes erop gezet'). De uitspraak is bindend: de beklaagde moet twee excuusbrieven aan de gedupeerden schrijven en krijgt twee weken interne schorsing opgelegd, waarvan één week voorwaardelijk. In plaats van lessen volgen moet hij klusjes voor de conciërge doen. De pilot moet uiteindelijk leiden tot een standaardmodel, dat in verschillende gemeenschappen en gemeenten in Nederland kan worden geïmplementeerd.

KNVB

Eymert van Manen, mede-initiatiefnemer en secretaris van de Stichting Jongerenrechtbanken Nederland, licht een aantal zaken toe. Het afgelopen schooljaar heeft het experiment voor het eerst volledig gedraaid en zijn er op de drie proefscholen, in samenwerking met de politie, het Openbaar Ministerie en de rechtbank, dertig zaken door de jongerenrechtbanken behandeld. Die zaken worden door de Stichting uitgebreid beschreven, zowel wat de uitspraken betreft als ook het verloop van de zitting; dit mede in het kader van het onderzoek dat door de Universiteit van Leiden wordt uitgevoerd. Doel van het onderzoek is om tot een conclusie te komen in welke vorm het Amerikaanse model in Nederlandse gemeenschappen toepasbaar is. Van Manen maakt duidelijk dat het om gemeenschappen in bredere zin gaat, niet alleen om scholen: 'In eerste instantie hebben wij voor scholen gekozen, omdat die nog redelijk hechte gemeenschappen zijn met eigen normen en waarden. Voor het experiment werden drie verschillende scholen uitgenodigd, dat wil zeggen: verschillend van grootte en van leerlingenpopulatie. Ook is al door twee gemeenten interesse voor het experiment getoond en spraken we er ook met de KNVB informeel over'. Over wat het experiment tot nu toe heeft opgeleverd meldt Van

Manen: 'Voor het onderzoek hebben we minimaal dertig zaken per jaar nodig; één van de scholen bleef hierbij achter zodat we genoodzaakt waren ook *cold cases* aan de jongerenrechtbank voor te leggen, maar 75 procent van de dertig zaken was reëel. Slechts in één geval wilden de ouders niet dat hun zoon/dochter voor de jongerenrechtbank kwam, maar nadat aangifte werd gedaan kozen zij er na bemiddeling alsnog voor'.

VOORTGANG

Op mijn vraag of scholen zich al kunnen aanmelden voor het vormen van een jongerenrechtbank na 2018, antwoordt Van Manen: 'Daar is nog niets over te zeggen. Het initiatief en de organisatie zijn nu 100 procent de verantwoordelijkheid van onze Stichting die daarvoor bij private fondsen de benodigde financiën wierf, maar als de pilot effectief blijkt te zijn, lijkt het denkbaar dat de gemeenschap ons initiatief op enigerlei wijze overneemt. Het model van de jongerenrechtbanken waarmee wij nu proefdraaien kan nog aan efficiëntie winnen en taken die nu door medewerkers van de Stichting worden uitgevoerd, kunnen dan onder onze supervisie door een gemeenschap worden overgenomen; of dat nu scholen, een gemeente, of een grote sportvereniging is'. Het is een boeiend experiment om te blijven volgen. ♦

Bronnen

- Rik Kuiper, 'Manuel staat terecht in lokaal 1.04', in: *de Volkskrant*, 28 april 2016, www.volkskrant.nl/binnenland/-je-weet-dat-je-op-school-geen-porno-mag-kijken~a4290676
- 'Rechtbank voor en door jongeren', in: *Rechtspraak, magazine van de Raad voor de rechtspraak*, december 2014
- www.jongerenrechtbanken.nl

VOX populi

'ELKE SCHOOL ZOU EEN JONGERENRECHTBANK MOETEN HEBBEN
EN IK ZOU ZELF GRAAG EEN JONGERENRECHTER WILLEN ZIJN.'

LEERLINGEN VAN HET ST. BONIFATIUSCOLLEGE IN UTRECHT
EN HET GEUZENCOLLEGE IN VLAARDINGEN.

BAS BANNING

**IMME (18),
HAVO-5, UTRECHT**

AANNEMEN VAN LEEFTIJDGENOTEN

'Ik denk dat het wel een goed idee is, omdat jongeren niet zo snel iets van volwassenen aannemen omdat ze vinden dat die altijd tegen hen zijn. Ik denk dat ze het eerder zouden aannemen van leeftijdgenoten. Als ik er meer tijd voor had zou ik een jongerenrechter willen zijn, omdat ik toch wel heel belangrijk vind dat iedereen gelijk uitkomt.'

**JULES (16),
HAVO-5, UTRECHT**

STEL DAT HIJ MIJ NIET MAG?

'Nou, dat ligt er een beetje aan. Stel dat er mensen in de jongerenrechtbank zitten die mij niet mogen, dan kan dat effect op de uitspraak hebben. Op zich vind ik het een goed idee. Als jongerenrechter lijkt me best leuk dat je dan een beetje inspraak hebt.'

**JULIA (16),
HAVO-5, UTRECHT**

BEGRIJPEN WAT JE VOELT

'Ja, op zich wel, want het zijn mensen van je eigen leeftijd. Ze kunnen misschien meer begrijpen wat je voelt. Ik vraag me wel af of mensen van die leeftijd goede beslissingen kunnen maken. Ik vind mezelf daar niet de juiste persoon voor. Je moet wel een duidelijke mening hebben en soms weet ik het ook niet.'

**GLENN (13) VMBO-2-BBL,
VLAARDINGEN**

KINDEREN STRAF GEVEN

'Ja, dat vind ik wel goed. Dan kun je ook kijken wat andere kinderen er van vinden wat je hebt gedaan. Ik zou kinderen straf willen geven, want ik vind dat kinderen moeten boeten als ze iets hebben gedaan.'

REACTIE OP EXAMENBESPREKINGEN IN MAATSCHAPPIJ & POLITIEK

FEEDBACK MAAKT EXAMENS BETER

In het afgelopen augustusnummer van *M&P* stond het artikel 'Dat kan beter', van Edwin Kip en Anique ter Welle. Kip leverde hierin kritiek op het havo-examen maatschappijwetenschappen 2016, eerste tijdvak, en Ter Welle besprak hetzelfde examen op vwo-niveau. Hieronder reageren de examenmakers op de kritiekpunten.

VICTOR GIJSELHART & SIMON TEN BERGE

Feedback (van docenten/correctoren en kandidaten) achten wij als examenmakers onontbeerlijk voor kwaliteitsverbetering van het examen. Daarom ervaren we het commentaar en de tips van Edwin Kip en Anique ter Welle als positief, ook al zijn we het niet op alle punten eens met hun opmerkingen.

HAVO-EXAMEN

Volgens Kip toetste dit havo-examen nauwelijks begrip en 'hogere orde vragen'. We delen deze typering niet. Het examen bevatte weliswaar veel reproductievragen, maar de meeste vragen deden volgens ons een beroep op denkvaardigheden, vooral op de denkvaardigheid *begrijpen* (betekenis geven aan informatie, zoals interpreteren, een voorbeeld geven, uitleggen, afleiden).

Wij vinden dat een havo-examen zinvolle kennis moet toetsen en dat kan met reproductievragen. Daarnaast moet een kandidaat kennis en vaardigheden uit de syllabus kunnen toepassen op allerlei (voor hem of haar) nieuwe maatschappelijke contexten. Om reden van transfer wordt bij dergelijke examenvragen expliciet aangegeven dat de kandidaat in zijn of haar uitleg (regels uit) teksten moet gebruiken. Veel examenvragen bestaan daarom uit een combinatie van het reproduceren van een kenniselement, een begrip of theorie en het toepassen van deze kennis op het onderwerp of de tekst. Het toetsen van inzicht moet altijd op de juiste kennis van begrippen en theorieën zijn gebaseerd. De opmerking van Kip, dat sommige kandidaten bepaalde begrippen onvoldoende kenden en daardoor met dit havo-examen in de problemen kwamen, vinden we dan ook merkwaardig.

Andere kritiekpunten van Kip betreffen onhelder/impliciet geformuleerde vragen (vraag 25) en vragen waarbij sprake was van een kloof tussen mogelijke antwoorden en de antwoorden in het bijbehorende correctievoorschrift (vraag 11 en 20). De

Vluchtelingenprobleem vraagt om een collectieve aanpak: Syrische kinderen in een vluchtelingenkamp in Jordanië (foto: Mustafa Bader)

drie vragen vinden we inhoudelijk en toets-technisch verdedigbaar.

De examenvragen zijn in de conceptfase uitgebreid besproken met en gescreend door in- en externen. Desondanks zijn andere interpretaties dan bedoeld en de eerdergenoemde kloof blijktbaar niet geheel te vermijden. Verschillende examenvragen hadden - na afname van het examen - *nog* explicieter en duidelijker kunnen worden geformuleerd.

VWO-EXAMEN

Volgens Ter Welle was het correctievoorschrift bij het vwo-examen niet altijd helder over de puntentoekening bij tweepuntsvragen. Daar heeft zij een punt. In die gevallen waarbij we niet hebben gespecificeerd wanneer de corrector één scorepunt c.q. twee scorepunten mag toekennen, is volgens ons sprake van een complex antwoord. Bij een dergelijk antwoord vinden wij toekenning van twee punten verdedigbaar omdat het antwoord meerdere denkstappen veronderstelt. Het aantal en de volgorde daarvan zijn vooraf lastig te bepalen. Voor een gedeeltelijk juist antwoord kunnen de correctoren één scorepunt toekennen. Deze redenering gaan we voortaan loslaten omdat een dergelijk beoordelingsmodel tot discussie tussen correctoren kan leiden,

zoals Ter Welle aangeeft. We delen haar conclusie dat in het correctievoorschrift helder moet zijn wanneer de leerling een punt krijgt.

Verder bood het correctievoorschrift volgens Ter Welle ook om andere redenen te weinig houvast aan correctoren (vraag 8 en 25). Bij vraag 8 ('Leg aan de hand van een van de zes genoemde variabelen uit dat weging noodzakelijk is.') hadden we achteraf gezien beter het antwoord als volgt kunnen formuleren: 'De kern van een juist antwoord is dat na weging, op bijvoorbeeld leeftijd, de steekproef meer een dwarsdoorsnede van de bevolking wordt / representatief wordt gemaakt waardoor de uitkomst van de steekproef naar de hele bevolking kan worden gegeneraliseerd'. Bij vraag 25 ('Leg uit dat bij het vluchtelingenprobleem het dilemma van de collectieve actie een rol speelt') stelde Ter Welle voor een formulering uit de syllabus in het correctievoorschrift op te nemen (dilemma eigenbelang korte termijn versus eigenbelang lange termijn). Wij kozen voor de formulering in het correctievoorschrift omdat die volgens ons scherper op het vluchtelingenprobleem is toegesneden.

TOT SLOT

Voor elke examenbespreking geldt dat de meningen verdeeld zijn. Dus ook voor deze. De waardering voor de examens uit de Cito-enquête is uitgesproken positief: docenten gaven het havo-examen 2016 het cijfer 6,8 (dat is relatief hoog voor een centraal examen), en het vwo-examen het cijfer 6,2. ♦

Victor Gijsselhart is als toetsdeskundige werkzaam bij Cito voor het havo-examen maatschappijwetenschappen regulier en het pilotexamen maatschappijwetenschappen vwo.

Simon ten Berge is als toetsdeskundige werkzaam bij Cito voor het havo- en het vwo-examen maatschappijwetenschappen regulier.

'SIND WIR DAS VOLK?'

Populisme, maatschappijleer heeft het er maar moeilijk mee. Hans van der Heijde bedoelt hiermee niet zozeer de populariteit van de PVV onder leerlingen - hoewel hij dat op zichzelf ook zorgwekkend vindt - als wel hoe populistische partijen in Nederland en elders als politieke stroming te duiden.

HANS VAN DER HEIJDE

Nog altijd werken maatschappijleermethoden met een eendimensionale links-rechtsschaal ter indeling en onderscheiding van politieke partijen, maar zodra men op de uiterste rechterkant de PVV plaatst en op de uiterste linker de SP, staat men voor de opgave te moeten verklaren dat beide partijen bij belangrijke kwesties in de Tweede Kamer eensluidend stemden. Voorbeelden hiervan zijn hun stem tegen verhoging van de AOW-leeftijd of beider campagnes voor een nee tegen het associatieverdrag van de Europese Unie met Oekraïne. Aanvoeren dat *les extrêmes se touchent* klinkt mooi, maar suggereert onterecht dat uiterst links en uiterst rechts één pot nat zijn en het verklaart niets.

De schaal met een dimensie uitbreiden en tot een hoefijzermodel verbuigen, met de PVV aan het ene uiteinde en de SP aan het andere en naast het links-rechtsspectrum ook een hoog-laagspectrum aanbrengen van establishment- en anti-establishmentpartijen, leek een goede oplossing, ook visueel. Echter, ten eerste compliceert dit de zaak en ten tweede doemt de vraag op wat eigenlijk met establishment wordt bedoeld. Voor u het weet heeft u uzelf in het populistische discours gemanoeuvreerd en wordt uw uitleg door uw leerlingen begrepen als: er zijn dus linkse en rechtse partijen van en voor de elite, en linkse en rechtse partijen van en voor het volk (en tegen de elite).

ONDERSCHIED

Sommigen zien in populisme niet zozeer een politiek-ideologische stroming als wel een stijl van politiek bedrijven die zich kenmerkt door lak hebben aan parlementaire omgangsvormen en door het bespelen van onlustgevoelens in de onderbuik van het electoraat. Houdt echter niet iedere politicus - van om het even welke partij - rekening met onlustgevoelens binnen het electoraat en pakt niet iedere politicus op campagne wel eens uit in onparlementaire bewoordingen in de hoop onderbuikgevoelens zodanig te bespelen dat hem applaus en stemmen ten deel vallen? In iedere politicus schuilt ook een demagoog en geen demagoog die niet ook de onderbuik van zijn publiek bespeelt. Kortom, aan stijlkenmerken heeft u weinig tot niets als onderscheidend criterium.

Moet het onderscheid dan worden gezocht in verschillen binnen het electoraat? Spreken populistische partijen specifieke maatschappelijke groepen aan, die zich goed van andere laten onderscheiden? Nauwelijks. Als steekproef voldoet het weliswaar aan geen enkele eis van representativiteit, maar toch: ga maar eens na welke van uw leerlingen met populistische partijen sympathiseren en stel vast dat u ze qua sociaal milieu bepaald niet op één hoop kunt gooien. Ja, ze zijn conservatief, maar heeft u niet al heel lang het idee dat vrijwel al uw leerlingen een stuk conservatiever zijn dan u?

POPULISME IS EEN IDEOLOGIE

In navolging van onder meer de Duitse politicoloog Jan-Werner Müller (zie diens *Was ist Populismus?*) verdedig ik de stelling dat populisme wel degelijk een politiek-ideologische stroming vertegenwoordigt. De populistische ideologie is fundamenteel antipluralistisch. Populistische partijen en bewegingen beschouwen zichzelf als (enige!) vertegenwoordiger van het ware volk, waarbij dat laatste begrip een sterke morele betekenis wordt toebedacht opdat de polarisering elite-volk een morele lading krijgt.

Omdat populistische partijen het beginsel van representatie door middel van verkiezingen volmondig onderschrijven - Geert Wilders is niet tegen het instituut parlement, integendeel zelfs - lijkt het alsof populisme in wezen democratisch is. Gekozen representatie is echter niet hetzelfde als democratie en zelfs niet een fundamenteel principe daarvan; denk aan vormen van directe democratie.

En Wilders zijn beschuldiging van 'neparlement' dan? Die vloeit met ijzere logica voort uit het uitgangspunt dat zijn partij als enige de Henken en Ingrids van het ware volk vertegenwoordigt: zolang de populisten geen meerderheid vormen moet het dus wel zo zijn dat het parlement het volk *niet* representeert, oftewel een nepparlement is.

De populistische kritiek op die valse representatie vertaalt zich tot kritiek op democratische instituties in het algemeen, inclusief de massamedia: aange-

Keulen, oktober 2015
(foto: © Raimond Spekking, Wikimedia Commons)

zien het populisme als enige het volk representeert is er iets flink mis met die instituties, anders zouden populistten immers al lang de bestuurlijke teugels in handen hebben gehad.

HET VOLK

Het volk: wat is en wie zijn dat? In het populistische denken wordt een symbolisch volk geconstrueerd, waaraan homogeniteit en eenheid worden toegekend om het een eenduidige wil te kunnen toedenken: de volkswil. Die volkswil is uiteraard ook een ideologische constructie; zelfs een die elke grond in de pluriforme maatschappelijke werkelijkheid mist. De volkswil is, zo zou kunnen worden gezegd, het monopolie van de populist, die hem tegen de democratische instituties uitspeelt. Vandaar ook dat aandringen op (bindende) referenda, die de volkswil en de kloof tussen de volkswil en de politieke elite direct zichtbaar zouden maken.

Het probleem dat velen wat anders willen dan wat het volk van de populist wil, laat zich gemakkelijk oplossen: die behoren dus niet tot het ware volk. Dat laat zich illustreren met de door de populistten van Pegida en Alternative für Deutschland aan de DDR-oppositie van 1989 ontleende leuze 'Wir sind das Volk!'. Door de nadruk op *Wir* te leggen krijgt dat een weliswaar onuitgesproken, maar toch voor iedereen duidelijke lading: 'Und ihr nicht!'.
Of neem Nigel Farage, leider van de populistische UKIP, die in de vroege

ochtend van 24 juni de overwinning van het Brexit-kamp luidkeels begroette met de woorden dat dit een zege van de 'ordinary and decent British people' was. De vraag dringt zich op wie en wat dan de 48 procent *remain*-stemmers zijn: de *extraordinary and indecent* mensen in het Verenigd Koninkrijk - en in het algemeen tot welk volk diegenen moeten worden gerekend die de volkswil niet delen en hoe populistten hen zullen bejegenen zodra zij de regeringsmacht in handen hebben? Gek genoeg wordt die vraag zelden aan populistten gesteld.

NIET LOUTER PROTESTPARTIJEN

In weerwil van de breed aangehangen opvatting dat populistische partijen louter protestpartijen zijn - een opvatting waarin een zekere minachting schuil gaat (wel steeds nee roepen, maar als het op besturen aankomt kunnen jullie slechts niet thuis geven) - moet worden erkend dat ze wel degelijk capabel zijn tot regeren - en dat immers al doen in Polen, Hongarije en Turkije en (verder van huis) enkele Zuid-Amerikaanse landen.

In Polen, Hongarije en Turkije zitten Andrzej Duda, respectievelijk Viktor Orbán en Recep Tayyip Erdogan stevig in het zadel, zodat zichtbaar is hoe populistten regeren, oftewel tot welke politieke praktijk antipluralistisch bestuur leidt. Kort samengevat: monopolisering van de staat, verzwakking en uitschakeling van *checks and balances*,

cliëntelisme en bevoordeling van de eigen aanhang, effectief dwarsbomen van oppositie en kritische massamedia, en grondwetsherziening met geen ander doel dan de eigen machtspositie voor langere tijd zeker te stellen - en dat allemaal openlijk, want geheel in lijn met de populistische logica dat daarmee de volkswil wordt voltrokken.

NATIONALISTISCHE INTERNATIONALE

Men zou denken dat populistische partijen - nationalistisch als ze zijn - niet bepaald open staan voor internationale samenwerking. Dat staan ze echter wel, zeker in Europa, althans zolang het hun pendanten in andere landen betreft. In het Europees Parlement werken de populistische fracties samen en populistische leiders gaan graag bij elkaar op bezoek. Duda maakt er geen geheim van zijn licht bij Orbán op te steken en Wilders heeft al vele internationale optredens op zijn naam staan en was maar wat trots op het bezoek van Marine Le Pen aan Den Haag. Populistische partijen in EU-lidstaten zijn zich kennelijk goed bewust van wat hen bindt en houden hun banden levend, zodat men nogal paradoxaal van een nationalistische internationale zou kunnen spreken.

MAATSCHAPPIJLEER

Door de ideologische aspecten van populisme over het voetlicht te brengen kan en moet de maatschappijleerdocent populisme de plek gunnen die het verdient: die van een politiek-ideologische stroming met een eigen identiteit, naast de andere stromingen die worden behandeld. Veel aandacht verdient mijns inziens het antipluralistisch fundament van de populistische ideologie, gekoppeld aan de symbolische constructie van *het volk* en *de volkswil*, en aan de overeenkomsten tussen populistische partijen en bewegingen van verschillende landen, met name de lidstaten van de Europese Unie. ♦

Hans van der Heijde is docent aan de lerarenopleiding (maatschappijleer en geschiedenis) van de Noordelijke Hogeschool Leeuwarden en oud-hoofdredacteur van Maatschappij & Politiek.

OPLEIDINGEN GEPROFILEERD

In het vmbo zijn twee zaken veranderd, die voor maatschappijleerdocenten van belang zijn. Er zijn profielen ingevoerd en de naam van maatschappijleer 2 wordt veranderd in maatschappijkunde. In deze bijdrage geeft Jefta Bego van de Nederlandse Vereniging van Leraren Maatschappijleer (NVLM) een korte uitleg over deze nieuwe profielen en de plek van maatschappijleer (1) en maatschappijkunde daarin. Ook wordt kort ingegaan op de lobby die de NVLM voor maatschappijleer (1) en maatschappijkunde in het vmbo heeft gevoerd.

JEFTA BEGO

INVOERING VAN PROFIELEN

Voor de vmbo-docent maatschappijleer (1 en 2) is schooljaar 2016-2017 een jaar vol veranderingen. In alle leerwegen van het vmbo worden profielen ingevoerd. De grote veranderingen vinden plaats in de beroepsgerichte programma's, dus van de basisberoepsgerichte leerweg (bb), kaderberoepsgerichte leerweg (kb) en gemengde leerweg (gl) in het vmbo.

Een aantal pilotscholen heeft al ervaring opgedaan: de pilotscholen van de eerste tranche zijn al in augustus 2013 gestart en in augustus 2014 startte de tweede tranche. In mei 2015 hebben de eerste leerlingen dus al met de nieuwe eindexamens kennism gemaakt. In augustus 2016 worden de profielen op alle andere scholen ingericht. Alle leerlingen in de tweede klas moesten vorig schooljaar dus uit een van de tien nieuwe profielen kiezen.

De veranderingen in het vmbo vinden vooral plaats in de beroepsgerichte programma's van het vmbo. Met de invoering van de profielen worden deze programma's geactualiseerd, verduidelijkt en vereenvoudigd. Hiermee worden de volgende doelen beoogd:

- Het vmbo sluit beter aan op actuele ontwikkelingen in het beroepenveld en op de kwalificatiedossiers in het mbo.
- Het onderwijs kan gemakkelijker worden georganiseerd.
- Leerlingen hebben meer keuzemogelijkheden.
- Leerlingen kunnen zich beter op hun beroepskeuze of vervolgopleiding oriënteren.

In 2018 doen alle leerlingen voor de beroepsgerichte programma's examen nieuwe stijl. Elke school kan er voor kiezen om een of meerdere beroepsgerichte profielen aan te bieden.

NIET ALLES VERANDERT

Veel blijft zoals het was. Dit geldt voor de verplichte avo-vakken, de profielgebonden avo-vakken en de eisen waaraan scholen moeten voldoen.

- Voor alle leerwegen wordt een zelfde gemeenschappelijk deel aangeboden. Dit bestaat uit de vakken Nederlands, Engels, *maatschappijleer (1)*, lichamelijke opvoeding en een kunstvak.
- Voor vmbo-tl blijft de verplichte keuze voor minimaal zes centraal eindexamenvakken bestaan.
- De programma's voor de beroepsgerichte leerwegen (bb, kb en gl) bestaan uit twee of drie delen, die met elkaar samenhangen. Het eerste deel is het hierboven beschreven gemeenschappelijk deel. Daarnaast bestaan nog twee delen:
 - Het profieldeel: dit bestaat uit een of meer verplichte avo-vakken of keuze avo-vakken en een beroepsgericht profielvak. Dit beroepsgericht profielvak is een combinatie van theorie en praktijk en hangt samen met het profiel dat de leerling heeft gekozen.
 - Het vrije deel: hierin kunnen leerlingen van vmbo-bb en vmbo-kg kiezen voor vier beroepsgerichte keuzevakken, die aansluiten op hun profiel of interesse.

Maatschappijleer (1) blijft dus voor alle leerlingen in het gemeenschappelijke deel bestaan.

Maatschappijkunde is een profielgebonden keuze avo-vak binnen het profiel Zorg en Welzijn. Daar moeten leerlingen kiezen tussen wiskunde en maatschappijkunde.

Overigens geldt dat ook scholen keuzen mogen maken: ze kunnen de keuze voor leerlingen beperken door een vak niet

(advertentie)

**SPEECHWEDSTRIJD YES YOU CAN!
&
ONDERWIJSKRANT ACTUEEL PRESIDENTSVERKIEZINGEN**

**WILT U DE AMERIKAANSE PRESIDENTS-
VERKIEZINGEN BEHANDELEN IN UW KLAS?**

Op 28 oktober verschijnt een speciale editie van de Onderwijskrant Actueel over de Amerikaanse presidentsverkiezingen. Met acht werkvormen die u direct in de klas kunt gebruiken.

ProDemos en de Ambassade van de Verenigde Staten in Den Haag nodigen alle Nederlandse scholieren uit om mee te doen aan de speechwedstrijd Yes, you can!

Deze speechwedstrijd is een perfecte gelegenheid om uw leerlingen te interesseren voor de Amerikaanse presidentsverkiezingen en ze te scholen in de kunst van de retorica. De winnaar mag naar het verkiezingsontbijt in het Kurhaus van Scheveningen!

Inzenden kan tot 28 oktober | www.prodemos.nl/vs

ProDemos

aan te bieden, of een keuze verplicht te stellen. Scholen kunnen juist ook extra keuzen aanbieden. Dat geldt ook voor het vak maatschappijkunde. Het is voor leerlingen (en docenten) in verband met de schoolkeuze raadzaam om te kijken welke mogelijkheden de school biedt (als het om maatschappijkunde gaat).

MAATSCHAPPIJLEER 2 WORDT MAATSCHAPPIJKUNDE

Maatschappijleer 2 heeft een nieuwe naam: maatschappijkunde. De NVLM heeft de afgelopen jaren voor meerdere wijzigingen gepleit. Helaas is alleen de naamswijziging overgenomen. Door een naamswijziging is het verschil duidelijker tussen het verplichte vak in het gezamenlijke deel en het examenvak. Op de havo en het vwo is te zien geweest dat deze wijziging tot meer duidelijkheid en betere profilering van beide vakken (maatschappijleer en maatschappijwetenschappen) heeft geleid. Andere zaken waar de NVLM voor het vmbo voor heeft gepleit zijn:

- *Versteviging van de positie van maatschappijkunde*
De NVLM heeft geprobeerd om maatschappijkunde in meer dan één profiel op te laten nemen (namelijk in vier profielen). Daarnaast is geprobeerd maatschappijkunde als verplicht profielgebonden vak op te nemen. De inhoud en vaardigheden zijn relevant voor de toekomstige beroepspraktijk van leerlingen in de vier voorgestelde profielen. Helaas is hier niet voor gekozen.
- *Inhoud van maatschappijkunde*
Eind 2015 heeft de NVLM de staatssecretaris gevraagd een commissie in te stellen om een nieuw examenprogramma

maatschappijkunde te ontwikkelen. Tot op dit moment is er hiervoor nog geen commissie ingesteld.

De NVLM hoopt dat het vak maatschappijkunde tot zijn recht blijft komen in de nieuwe profielen en dat veel scholen er alsnog voor kiezen het vak in het vernieuwde vmbo aan te bieden. In een later nummer van *Maatschappij & Politiek* zal aandacht worden besteed aan argumenten die kunnen worden gebruikt om maatschappijkunde binnen de school op de kaart te (blijven) zetten.

De NVLM zal ook haar best blijven doen om de staatssecretaris van het nut en de noodzaak van een inhoudelijke herziening van maatschappijkunde te overtuigen. Bij een nieuwe naam past ook een geactualiseerde inhoud. ♦

Geraadpleegde bronnen

- *Wat moet en wat mag in het vernieuwde vmbo?*, Stichting Platforms VMBO, maart 2016.
- www.vernieuwingvmbo.nl
- Jaarverslag NVLM, 2015
- Brief aan Kamerwoordvoerders onderwijs, NVLM, 2 oktober 2015

Jefta Bego is vicevoorzitter van de Nederlandse Vereniging van Leraren Maatschappijleer (NVLM)

INTERVIEW MET PROMOVEDUS REMMERT DAAS OVER BURGERSCHAP

'JONGEREN KUNNEN HUN EIGEN BURGERSCHAP BEOORDELEN.'

Burgerschap wordt vaak geassocieerd met maatschappijleer. Een enkele school heeft het als vak op het rooster staan, maar de meerderheid van de scholen vindt dat het op andere manieren voldoende aan de orde komt. Wat houdt burgerschap in en hoe kan burgerschap worden beoordeeld? Daarover gaat Marian van den Berge voor *M&P* in gesprek met Remmert Daas.

MARIAN VAN DEN BERGE

Als promovendus aan de Universiteit van Amsterdam wijdt Remmert Daas vier jaar onderzoek aan burgerschap. In een gezamenlijk project van voornoemde universiteit en de Inspectie van het Onderwijs heeft Daas een raamwerk ontwikkeld om burgerschap van leer-lingen te beoordelen. Het raamwerk wordt dit schooljaar op tien havo- en tien mbo-scholen getoetst. Docenten die in de pilot participeerden laten een positief geluid horen.

Hoe bent u ertoe gekomen om u in burgerschap te verdiepen?

'Na mijn master Onderwijskunde heb ik op een bestaand project gesolliciteerd. Mijn masterscriptie schreef ik over burgerschapsonderwijs in Engeland, Nederland en Zweden. Daarbij heb ik gekeken hoe het beleid in die landen de afgelopen twintig jaar is gevormd: welke accenten worden er in de discussies rond burgerschapsonderwijs en in wetenschappelijke artikelen gelegd?'

Waarom deze drie landen?

'Nederland ligt voor de hand. Engeland is interessant om dat de discussie daar heel breed getrokken wordt. In 1998 verscheen een rapport, het *Crick Report*, dat directe aanleiding was om burgerschap als vak te introduceren. Aanleiding hiervoor was dat de jeugd een *democratic deficit*, een democratisch tekort, zou hebben.

Zweden is interessant omdat het een sociale achtergrond en een grote verzorgingsstaat met zich meebrengt. Sinds de jaren negentig is er sprake van een migrantenstroom en een reorganisatie van het onderwijsstelsel. Het is interessant om te bestuderen hoe de Zweden dat aanpakken.

Vervolgens heb ik gekeken tot welke resultaten deze hervormingen hebben geleid. Nederland is een open maatschappij en we vinden het belangrijk dat iedereen gelijk is. In die zin zou kunnen worden verwacht dat Nederlandse leerlingen gelijke rechten hoog waarderen. Uit internationaal onderzoek uit 2009 onder 140.000 jongeren in 38 landen blijkt echter dat de Nederlandse jeugd gemiddeld scoort. In vergelijking met bijvoorbeeld Engeland en Scandinavië, deden we het slecht. Dat is voor mij mede aanleiding geweest om meer aandacht voor burgerschap te genereren.'

Hoe verklaart u dat?

'In mijn scriptie concludeer ik dat het ontbreekt aan samenhang tussen de beleidsomschrijving, de kerndoelen en de praktijk. Misschien ook tekenend voor die conclusie zijn de docenten maatschappijleer die tegen mij zeggen: "Nu weet ik pas echt wat burgerschap is". Als de invulling niet helder is, dan kun je moeilijk van docenten verwachten dat ze daar doelgericht aandacht aan besteden. Daarnaast is het goed op te merken dat het internationale onderzoek onder 14-jarigen is afgenomen en dan wordt er nog geen maatschappijleer gegeven.'

Wat verstaat u onder burgerschap?

'Sociale cohesie vind ik zelf in Nederland wel een logische invulling. Er is de afgelopen twintig jaar veel te doen geweest over de multiculturele samenleving en over spanningen daarin. Hoe gaan we op een goede manier met elkaar om, daar draait het om. Ik koppel burgerschap aan het samenleven. Anderen omschrijven het bijvoorbeeld in termen van politiek engagement.

Tijdens de ontwikkeling van mijn raamwerk liet ik leerlingen zichzelf hardop denkend beoordelen. Een leerling gaf als toelichting: "Vrijheid van meningsuiting vind ik heel belangrijk. Soms word je gekwetst en daar moet je mee leren omgaan". Ik was daar wel van onder de indruk omdat die leerling duidelijk had nagedacht over de spanning die vrijheid van meningsuiting in een pluriforme samenleving kan veroorzaken.'

Waarop baseren jullie de invulling en de definiëring van het begrip burgerschap?

'Het raamwerk is opgebouwd aan de hand van vier sociale taken die als exemplarisch voor burgerschap van jongeren kunnen worden beschouwd: democratisch handelen, maatschappelijk verantwoord handelen, omgaan met conflicten en omgaan met verschillen. Die sociale taken zijn uitgewerkt in termen van kennis, houding en vaardigheid. Elk raamwerk beschrijft vier niveaus van beheersing.

Het instrument kan zowel summatief als formatief worden gebruikt. De grote uitdaging is om te zorgen dat het beide kan. Voor de formatieve aanpak laten we leerlingen zichzelf beoordelen. Zij vullen het raamwerk zelf in en lichten toe

Remmert Daas

waarom zij vinden dat ze op een bepaald niveau zitten. Leerlingen kunnen dan bijvoorbeeld ook opdrachten maken en die zelf aan het raamwerk koppelen. Als ze bijvoorbeeld een politieke partij oprichten, kunnen ze daarmee aantonen wat ze over de parlementaire democratie weten. Een summatieve aanpak kan bijvoorbeeld zijn dat een docent dezelfde opdracht met behulp van het raamwerk beoordeelt.'

Waarom heeft de overheid deze opdracht bij jullie neergelegd?

'Veel scholen geven onderwijs in burgerschap, maar niet op een gestructureerde wijze. Het ontbreekt met name aan manieren om de ontwikkeling van leerlingen inzichtelijk te maken: wat is het resultaat van de gehanteerde aanpak? In *De staat van het onderwijs 2014/2015* werd (weer) door de Inspectie van het Onderwijs geconcludeerd dat "het burgerschapsonderwijs op veel scholen weinig planmatig is, dat concrete leerdoelen ontbreken en dat onduidelijk is in hoeverre het onderwijs aansluit bij wat leerlingen nodig hebben". Scholen hebben hier maar een beperkte hoeveelheid instrumenten voorhanden.'

En dan, hoe voorziet u dat scholen straks met uw raamwerk omgaan?

'Ik merk dat er bij docenten soms een soort *inspectieangst* leeft, dat het instrument voorgeschreven gaat worden. Dat is zeker niet de bedoeling. Ik maak mij daar ook niet zo'n zorgen over als ik met inspecteurs praat. Mijn indruk is dat zij steeds meer op een goede invulling van kwaliteitszorg zijn gericht. Als een school zelf een goede systematiek heeft, heeft de Inspectie de neiging om meer de dialoog aan te gaan in plaats van de kaders aan te reiken.

Scholen zouden de vrijheid moeten hebben om zelf te bepalen hoe ze invulling aan burgerschap geven, maar dat vraagt ook wel van ze dat zij die verantwoordelijkheid nemen. Wel denk ik dat er door het ministerie meer helderheid mag worden gecreëerd over wat er precies wordt gevraagd, omdat scholen het moeilijk vinden om het zelf uit te werken.'

Hoe zijn uw ervaringen tot nu toe met de rubrics?

'Ik ben er zelf erg enthousiast over. Het levert tot nu toe veelbelovende resultaten op. Er zijn natuurlijk ook kant-

tekeningen waar we aan moeten werken. Leerlingen overschatten zichzelf nogal eens. Dat is voor een deel oplosbaar, voor een deel niet. Er zullen altijd leerlingen zijn die zich er gemakkelijk vanaf willen maken. Daarnaast valt de toelichting die leerlingen geven soms tegen. Het zijn met name de jongens die kortaf formuleren: "Ik zit op niveau C, want dat vind ik gewoon". Wij willen juist achterhalen wat je weet en waar je aan denkt. Meisjes zijn geneigd wat meer op te schrijven. Naarmate ze meer schrijven, krijgen we een beter beeld van waar ze aan denken. Dat zagen we sterk terug en daar zijn we mee bezig.' Docenten gaven ook aan dat de PVV-stemmer lager scoort, maar dat vind ik ook niet per se erg. De norm hebben we op *consensusdoelen* gebaseerd. Daar kunnen we het met ons allen in een democratische rechtsstaat wel over eens zijn. Denk daarbij aan gelijkwaardigheid of tolerantie. We hebben getracht in het raamwerk voorbeelden te geven die illustratief en scherp genoeg zijn en tegelijkertijd vanuit verschillende perspectieven worden gezien.

De belangrijkste uitkomst was wel dat leerlingen met de tekst uit de voeten kunnen, want het vraagt nogal wat van een leerling om burgerschap te begrijpen. Dat lijkt goed te werken. Jongeren blijken in staat het raamwerk te begrijpen en zichzelf te kunnen beoordelen.'

Hoe weet u dat?

'Op een aantal scholen ben ik zelf langs geweest en heb ik met docenten en leerlingen gesproken. We hebben iets ontwikkeld wat bruikbaar en begrijpelijk is. Jongens durven bijvoorbeeld ook vaker de sociaal niet-wenselijke antwoorden te geven. "Ik vind het wel prima dat de verschillen zo groot zijn. Een directeur mag bovenaan de maatschappelijke ladder staan, want dat daagt me uit om ook mijn best te doen", aldus een scholier. Het mooie aan het raamwerk vind ik wel dat een leerling kan tegenhangen ten opzichte van de norm, maar dat je de onderbouwing evengoed hoog kunt waarderen.'

U gaat hier straks op promoveren?

Ja, ik heb straks twee eindproducten: enerzijds het instrument, anderzijds het proefschrift dat over de uitvoering en de wetenschappelijke verantwoording daarvan gaat.

Wat zou u over het onderzoek nog mee willen geven?

Er is een zichtbare behoefte aan de invulling van burgerschap. Het is een belangrijke meerwaarde dat de leerlingen zelf kunnen aangeven wat zij relevant vinden. Een sprekend voorbeeld vond ik een leerling die het volgende schreef naar aanleiding van het invullen van het raamwerk: "Ik vind het belangrijk om goed om te gaan met mensen die een lichamelijke handicap hebben". Dat vind ik mooi, want die leerling denkt na over omgaan met verschillen. 'Anders zijn' betekende voor hem ook fysiek anders zijn en dat gaf hij zelf aan. In de zomer van 2017 komen we met een handreiking voor het raamwerk. Ik hoop dat docenten er de meerwaarde van inzien om er zelf mee aan de slag gaan op een manier die zij zinvol vinden - dat het 100.000 keer wordt gedownload. Dat is mij liever dan dat mensen de wetenschappelijke validering gaan lezen. Dan weet ik dat het in de praktijk gebruikt gaat worden. ♦

Marian van den Berge is docent maatschappijleer aan het Goois Lyceum in Bussum

'NEUTRALITEIT IS EEN SOORT LAFHEID'

Margarita Jeliaskova promoveerde op haar proefschrift *Citizenship Education: Social Science Teachers' Views in Three European Countries*. Ze vergeleek de visies op burgerschapsonderwijs van docenten maatschappijleer uit Nederland, Bulgarije en Kroatië met elkaar.

IVO PERTIJS

Ruim een uur sprak de gemiddelde deelnemer aan het onderzoek met Margarita Jeliaskova over burgerschapsonderwijs. Ze gebruikte een onderzoeksmethode die als *Q-methodologie* bekendstaat. Het is een combinatie van kwalitatief en kwantitatief onderzoek die het mogelijk maakt om - zonder oordeel vooraf - meningen en houdingen over een bepaald onderwerp in kaart te brengen. Van het geven van sociaal wenselijke antwoorden was volgens Jeliaskova geen sprake: 'De Q-methodologie is niet bedoeld om mensen te betrappen. Ik heb weinig tot niet het gevoel gehad dat mensen dingen vertelden omdat ik die wilde horen'. Jeliaskova nam alle gesprekken op zodat ze concrete uitspraken aan gemaakte keuzen kon koppelen. De onderzoekster sluit niet uit dat sommige docenten allerlei goede bedoelingen hebben, maar deze met wisselend succes in de praktijk brengen. Jeliaskova: 'Ik doe geen uitspraken over de kwaliteit van lesgeven of over de bekwaamheid van deelnemers. Ik denk wel dat ze vanuit de opvattingen handelen zoals zij die in het onderzoek naar voren brachten. Soms merkte ik dat iemand wat terughoudender was. Ook deze deelnemers maakten uiteindelijk keuzen, omdat ze kaartjes met uitspraken moesten rangschikken. Daarmee besloten ze voor zichzelf wat echt belangrijk was'.

DÉ DOCENT MAATSCHAPPIJLEER

Jeliaskova gebruikte de *group grid*-theorie voor de ontwikkeling van een

raamwerk om uitspraken van docenten te plaatsen. Op basis van pilotonderzoek in Nederland kwam Jeliaskova tot vier ideaaltypen: het individualistische type (de leerling is leidend), het hiërarchische type (ken uw wetten), het egalitaristische type (democratiegericht onderwijs) en het fatalistische type (voorkom ellende met de autoriteiten).

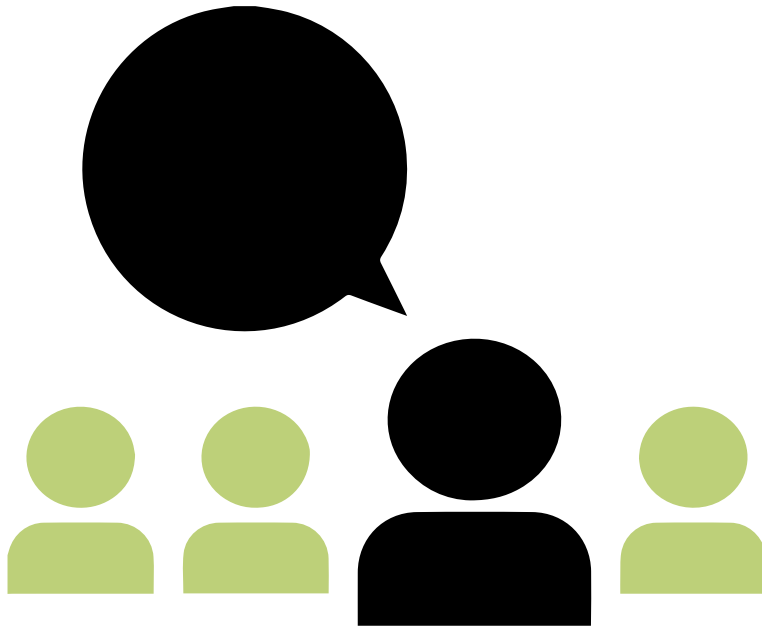
Voor het Nederlandse deel van het onderzoek sprak Jeliaskova met 28 docenten die op 23 scholen (havo-vwo) lesgeven. De Nederlandse docent maatschappijleer bevond zich rond de individualistisch-hiërarchische as. Jeliaskova: 'Nederlandse docenten zijn over het algemeen conformistisch, terwijl vaak wordt gedacht dat zij hervormingsgezind zijn en alle nieuwe Europese normen omarmen. Die laatste groep blijkt een minderheid. Veel docenten zeiden: "Ik ben vrij conservatief, maar ik ben niet de gemiddelde docent". De gemiddelde docent maatschappijleer zou een geitenwollensokken, GroenLinks-type zijn. Die heb ik niet ontmoet! Vrijwel iedereen die ik sprak dacht een uitzondering te zijn. Het beeld dat zij van de gemiddelde docent maatschappijleer hadden klopte niet'. In Bulgarije was de spreiding aanzienlijk groter dan in Nederland. Volgens Jeliaskova is dat ook logisch: 'Het is een tot op het bot verdeelde samenleving. Het ene deel is pro-Rusland, terwijl het andere deel juist pro-Europese Unie is. Een kleine minderheid vond dat alles zomaar van bovenaf werd opgelegd. Vroeger was het Sovjetpropaganda, nu EU-propaganda.

Typerend voor de Bulgaarse docenten is - en dat zag ik nergens anders - de

enorme betrokkenheid bij leerlingen. Niet dat Nederlandse docenten niet betrokken zijn, maar hun Bulgaarse collega's fungeren vaak als vervangende ouder, soms ook letterlijk. Bulgarije is een samenleving waarvan 2 miljoen burgers in het buitenland wonen. Dat betekent dat veel kinderen zonder ouders opgroeien. Zij wonen bij hun opa en oma of andere familie. Het onderwijs vervult in Bulgarije ook een grotere rol als politieke socialisator. Er is een enorme afkeer van hoe het politieke systeem functioneert. Bulgaarse docenten zien het als missie om te laten zien dat het ook anders kan en moet.' Dat is in Kroatië nog niet het geval. 'Kroaten zijn volop bezig met de wederopbouw. Door het oorlogsverleden is er een sterker gevoel van eenheid. Mijn optimistische lezing is dat ze vijf of zes jaar achterlopen', aldus Jeliaskova.

KLOOF

Door in drie verschillende landen dezelfde uitspraken aan deelnemers voor te leggen, kon Jeliaskova de Nederlandse, Bulgaarse en Kroatische maatschappijleerdocenten met elkaar vergelijken. 'Ik wilde geen onderzoek doen naar verschillen tussen Oost en West. Niettemin liepen de onderzoeksresultaten opvallend sterk uiteen. Met al die ontwikkelingen in Oost-Europese landen is er een mentaliteitskloof ontstaan. Wat we daar zien, gebeurt in wezen ook hier, maar dan uitvergroet en scherper. In die zin is het ook een waarschuwing: daar zijn bepaalde kiemen die we ook hier hebben en als we niet opletten, dan ...', legt Jeliaskova uit. Vooraf had de promovenda een be-

Jeliazkova vindt dat Nederlandse docenten soms een iets te simpel idee hebben bij kritische leerlingen: opkomen voor je eigen mening (illustratie: Pixabay)

wuste keuze gemaakt om zich ook niet teveel met nationaliteit bezig te houden: 'Achteraf gezien vind ik dit een ontzettend belangrijk thema. Het verrassende voor mij was - ondanks het feit dat ik er niet nadrukkelijk naar vroeg - dat het heel sterk en op allerlei manieren naar voren kwam. In alle drie de landen is er enerzijds een breuk tussen de Europese gangbare waarden, normen, democratische idealen en mensenrechten waar we het met ons allen over eens zijn en anderzijds een vertelling over hoe nationaal gezien de identiteit in elkaar zit. In Bulgarije is dat bijna karikaturaal uitvergroot met een soort grootheidswaan: "Wij hebben toch een rijke geschiedenis. We zijn geweldig en uniek". Bulgaren zien het Europese burgerschap als een importproduct dat niet binnen de Bulgaarse traditie past. Die twee zaken worden ook nog eens door twee verschillende vakken gedoceerd: geschiedenis en een vak dat vergelijkbaar is met maatschappijleer. Die botsen onderling. Dat merk je in Nederland ook, maar het manifesteert zich hier minder. Ik heb altijd gezegd dat het zonde is om die vakken los van elkaar te zien. Dat kan niet. Waar eindigt het verleden en waar begint het heden? Hoe kun je het heden verklaren als je niet weet hoe bepaalde ontwikkelingen zijn ontstaan?'

Uit het onderzoek van Jeliazkova bleek dat de botsing op andere manieren uit de Nederlandse en Kroatische onderzoeksresultaten naar voren kwam. Jeliazkova: 'Aan de ene kant is Nederland vies van nationalisme, maar aan de andere kant is er wel een ondertoon dat het hier altijd goed zit. Onze manier van doen is de

juiste. De botsing tussen een nationaal narratief en een soort Europees politiek model van universele waarden en normen is ook in Kroatië te zien. Daar is het minder geprononceerd, omdat het een jonge natie is.'

KRITISCHE LEERLINGEN

Nederlandse docenten vinden het belangrijk dat leerlingen kritisch zijn, maar docenten blijken behoorlijk conservatief. In Bulgarije en Kroatië is dit niet altijd het geval. Jeliazkova: 'In Bulgarije waren docenten ontzettend bezig met die kritische leerling, terwijl er in Kroatië ook docenten waren die zich met name op kennis richtten en voor een no-nonsensebenadering kozen. In Kroatië kwam dit ook doordat er minder ervaring was met het geven van het vak. Bulgaarse docenten hebben behoorlijk wat uren en ruimte. Het zijn doorgaans filosofen. Dat speelt ook een rol. Zij hebben een ander idee van wat kritisch denken is'. Jeliazkova vindt dat Nederlandse docenten bij kritische leerlingen soms een iets te simpel idee hebben: opkomen voor je eigen mening. Dat is volgens de universitaire docent niet voldoende: 'Als het gaat om kritisch zijn ten opzichte van het systeem, dan zie je dat een aantal Nederlandse docenten toch over het idee van neutraliteit struikelt. Daar hadden Bulgaarse docen-

ten geen problemen mee. "Waar heb je het over?", vroegen ze. "Natuurlijk kun je niet neutraal zijn." In Nederland - en daar in herken ik de traditie van de lerarenopleidingen - gelooft men in neutraliteit, al weet iedereen eigenlijk dat het in de praktijk niet zo werkt. Uiteindelijk is neutraliteit een soort lafheid. Je neemt geen positie in en je plaatst jezelf als docent buiten de sociaal-politieke processen. De vorm van neutraliteit die we hebben ingestudeerd (objectief blijven en alle standpunten aan bod laten komen) werkt niet'. Jeliazkova vindt het creëren van een juiste sfeer en een veilig klimaat belangrijker: 'Het verhaal van indoctrinatie heeft ook met de historische ervaringen van een land te maken. Kroatië en Bulgarije zijn samenlevingen waarin communistische propaganda de norm was. Zij weten donders goed hoe je ook niet-indoctrinerend bezig kunt zijn. Dat is een instinct, ervaring en een stukje wijsheid'. Niet dat dit volgens Jeliazkova in Nederland ontbreekt, maar de geschiedenis is nu eenmaal anders. 'Soms moet je ook in Nederland dieper graven en naar de aannamen op zoek gaan. De Nederlandse samenleving en de manier van leven zijn open, maar af en toe is er het gevaar dat het naïef wordt; bijvoorbeeld dat het buiten kijf staat dat Nederland een democratie is. De vraag zou moeten zijn: is Nederland democratisch genoeg? Nederlandse docenten stellen bepaalde zaken (nog) niet ter discussie. Zij blijven vaak aan de veilige kant. Misschien ontbreekt het hun aan instrumenten of denken ze dat het hun taak niet is. Dat weet ik niet. Wel zie ik dat een aantal docenten met een grote boog om bepaalde thema's heen gaat. Aan het durven aanpakken van controversiële vraagstukken moet hier nog worden gewerkt', concludeert Jeliazkova.

Ondanks de verschillen valt het op dat docenten uit de drie landen een sterk overeenkomstig beeld hebben van hun eigen professionaliteit en van de grenzen en mogelijkheden van hun werk als docent. 'Dat is de kern van het onderzoek', benadrukt Jeliazkova, 'een vertrekpunt voor gesprekken over de manier waarop docenten zelf aan burgerschapsvorming doen en dit invullen om zo maatwerk bij hun professionele ontwikkeling te kunnen bieden.' ♦

Margarita Jeliazkova is als universitair docent Vakdidactiek maatschappijleer werkzaam op de lerarenopleiding maatschappijleer van de Universiteit Twente. Haar proefschrift is online te vinden op: <http://doc.utwente.nl/98179/>

NET EVEN ANDERS?

M&P bezocht twee scholen van de stichting Ons Middelbaar Onderwijs (OMO) die het naar eigen zeggen 'net even anders doen'. *M&P* was te gast docent Inge van Beers, vakexpert maatschappijleer op de vmbo-school Were Di Drie, en bezocht De Nieuwste School in Tilburg, een vergelijkbaar concept voor havo/vwo en sprak daar met vakexpert Gijs Abrahams.

DAAN VAN DER HOEK

WERE DI DRIE

Were Di Drie is een aparte afdeling binnen Were Di, een scholengemeenschap voor circa 2.300 leerlingen en specifiek bedoeld voor vmbo-leerlingen. Leerlingen volgen onderwijs op basis van 'Natuurlijk Leren'. Zij hebben een persoonlijke dagplanning: ze voeren prestaties uit en volgen diverse workshops. Ook is er ruimte om zich naar eigen keuze te verdiepen door middel van verdiepingsworkshops. Leerlingen ontwikkelen zich op basis van drie pijlers ter voorbereiding 'op het nu en de toekomst': hoofd (kennis), handen (vaardigheden) en hart (persoonlijke kwaliteiten).¹

trillende handjes zaten. Wij moeten ook heel veel zelfstandig plannen en hebben nu bijvoorbeeld een BMV-uur. Dit is een moment waarop we zelf mogen kiezen of we aan onze prestaties (Bit), talen (M) of verdieping (V) werken. Dit zijn de vakken bij Were Di Drie.

PRESTATIES

Leerlingen werken samen aan prestaties. Van Beers: 'Bij elke prestatie is er een opdrachtgever, dat kan ik zijn als expert, maar ook een externe opdrachtgever. Meestal is de expert de opdrachtgever. Vooraf wordt bepaald welk eindresultaat er moet komen. Dit kan heel uiteenlopend zijn. Zo zijn er leerlingen die een spel hebben gemaakt bij de begrippen over parlementaire democratie. Ze krijgen voor een dergelijke prestatie vijf weken de tijd, in totaal ongeveer 45 uur. Als een leerling de keuze maakt om bijvoorbeeld een serie te bekijken dan moet die aan het einde van de periode harder werken om de afspraken met de opdrachtgever na te komen.'

WERKWIJZE BIJ PRESTATIES

De leerlingen werken in groepen van maximaal drie klasgenoten. Nadat zij samen de prestatie hebben gekozen, zetten zij de eerste stap: het maken van een woordweb. Daarbij schrijven leerlingen alles op waar ze bij dit thema aan denken. Dit woordweb wordt met de opdrachtgever besproken, vaak de expert. Samen wordt dit geordend en wordt er gekeken of uitbreiding mogelijk is. Vervolgens kiezen de leerlingen onderwerpen waarin zij zich gaan verdiepen. Deze onderwerpen werken ze uit en ze zorgen ervoor dat de prestatie één geheel is. Sanne (vmbo-gt-3): 'Daarbij maken wij eigen

onderzoeksvragen. Dit wordt altijd even doorgelezen. Goede vragen zijn wat-, hoe- en waarom-vragen, het is nooit een ja-nee vraag. Tussendoor moet je ook een pitstop halen om te weten of het allemaal klopt en wat je nog kunt uitzoeken.'

Leerlingen worden opgeleid in het goed opzoeken van informatie. In de onderbouw is er relatief veel begeleiding. Deze wordt geleidelijk aan afgebouwd. Nina: 'Ik kijk nooit op Wikipedia, want dat snap ik niet. Ik vind filmpjes altijd fijn. We moeten het uiteindelijk toch kunnen presenteren. Sommige bronnen staan bij de prestaties en de experts hebben ook vaak goede bronnen.'

Linde: 'Meestal is het handig om Powerpoint als hulpmiddel bij het presenteren te hebben. Wij maken allemaal een gedeelte van het eindproduct. Je moet verschillende bronnen in één product combineren. Als het uiteindelijk allemaal in één infoboekje staat moet je het allemaal kennen. De Powerpoint wordt verdeeld in drie delen, maar je weet van tevoren niet welk deel je moet presenteren.'

MAATSCHAPPIJKUNDE

Bij vmbo-gt hebben leerlingen in de eerste vier perioden één workshop in de week. Een periode is zes weken. Vanaf de vijfde periode komt het examen dichterbij en hebben ze drie workshops in de week. Leerlingen vergaren voor een groot gedeelte zelf de kennis voor het eindexamen. Bij sommige thema's horen verplichte prestaties. Van Beers: 'Anders kiest geen enkele leerling ervoor om zich in de Trias politica te verdiepen'. Leerlingen scoren op het centraal schriftelijk examen vergelijkbaar met het landelijk gemiddelde. Het schoolexamencijfer is

Niet iedere leerling is geschikt voor het Natuurlijk Leren. Inge van Beers: 'Een geschikte leerling kan zelfstandig werken, goed plannen en met uitgestelde aandacht omgaan. Het is logisch dat het niet meteen allemaal perfect gaat, maar goed, daarvoor zijn wij een school: 'Leerlingen benadrukken welke voordelen van deze werkwijze ze zien. Vmbo-gt-4-leerling Pepijn: 'Ik heb het idee dat wij hier bewuster leren. Tijdens een intake bij Sport & Beweging moest ik over mijzelf presenteren (dat doe ik hier dagelijks) en luisterde ik naar de anderen, die er helemaal niets van konden en daar met

vaak hoger. Volgens de docente is 'deze discrepantie te verklaren omdat de manier van toetsing heel anders is, dus dat zijn mijn leerlingen niet gewend. Maar in de zes jaar dat ik hier werk is er nog nooit een leerling voor maatschappijleer II gezakt. We hadden vorig jaar zelfs een slagingspercentage van 100 procent'.

DE NIEUWSTE SCHOOL

Bij De Nieuwste School is verwondering het uitgangspunt. In door de vakdocenten opgestelde thema's staat de leervraag centraal. De opgedane kennis, inzicht en vaardigheden delen leerlingen met elkaar en met de docent. Daarnaast is de kleinschaligheid een belangrijke pijler. Er worden over mavo, havo en vwo maximaal 180 leerlingen per jaar aangenomen.

Bij De Nieuwste School heten prestaties eindproducten. Voor elk product zijn ervan tevoren doelen geformuleerd. Gijs Abrahams: 'Doelen geven richting en moeten in het gehele project zijn terug te vinden. Wij maken echter geen onderwijs met als doel om het meetbaar te maken, want dan zouden wij een verkeerde weg zijn ingeslagen. Als het doel is om het meetbaar te maken vallen veel interessante vragen af. De projecten verschillen per onderwijsrichting. Er zijn bij ons twee leergebieden: *science* en *humanics*. Ik probeer aansluiting te zoeken bij de interesses van de leerlingen. Zo is er vanuit de *science*-richting een project ontstaan met forensisch onderzoek, van waaruit ik de koppeling met de rechtsstaat maak. Dit project is een samenwerking met de vakken die kenmerkend zijn voor die stroming, zoals natuurkunde. Voor *humanics* is het eindproduct een debat waarin de kennis bijeenkomt. 'Wij werken graag samen met deskundige mensen van buitenaf. Zo kwam voor een project over sociale zekerheid iemand van de afdeling Sociale Zaken over het initiatief over het basisinkomen vertellen. Veel van die verhalen kan ik zelf ook vertellen, maar door mensen uit de praktijk in de klas te halen kan het net wat beter overkomen'.

NIET ALLES IS VERNIEUWEND

Een thema kan beginnen met een soort

van *onderdompeling*. Om een inhoudelijk kader te schetsen hebben de leerlingen dan in één week relatief veel lessen maatschappijleer. Soms krijgen leerlingen in twee weken zes uur maatschappijleer en dat is dan gewoon les. Abrahams: 'Niet alles wat we doen is vernieuwend. Het gaat niet om het onderscheid tussen traditioneel en vernieuwend onderwijs. Het verschil is dat hier vernieuwende docenten zijn die vakoverstijgend denken en hun vak kunnen loslaten, maar die zijn er ook op de meer traditionele scholen. Het gaat om een mix met de juiste synthese. Ik probeer bij het begin van de les altijd te verrassen. Laatst heb ik een tosti verloor. Ze moeten dan een papiertje pakken en dat in de prullenbak gooien. Tim, die achterin zat, zei: "Ja meneer, ik zit achterin en heb dus veel minder kans". Dat was voor mij aanleiding om het begrip *sociale ongelijkheid* uit te leggen. Ik verdeel soms ook de begrippen over de groep en laat ze daarover een presentatie voorbereiden. Daarvan kan ik via *Google Classroom* de voortgang monitoren. Ik kan meekijken en precies zien wat de bijdrage van iedereen is. Ook de collega's maken deel uit van dit systeem. Zo kan ik ook vanuit het document rechtstreeks vragen aan collega's stellen'.

EINDPRODUCTEN

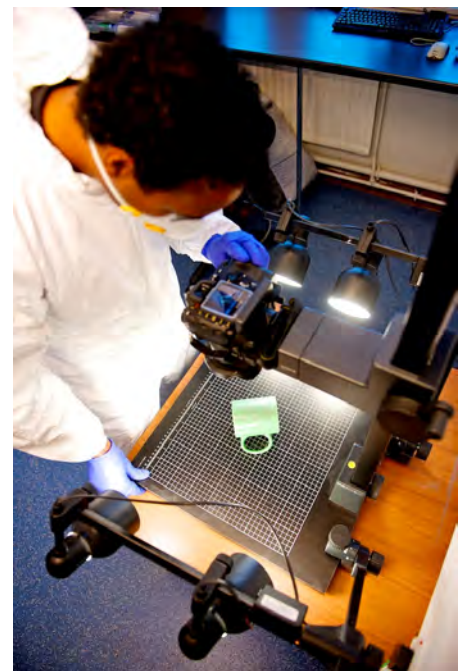
Abrahams: 'Voor het thema pluriforme samenleving is het eindproduct om een toekomstvisie voor Nederland in 2040 te schrijven. Hoe ziet Nederland er in 2040 uit? In dit project zitten heel veel onderzoekvaardigheden. Dat scenariodenken is een *tool* uit het bedrijfsleven. Wij proberen vanuit maatschappelijke trends een toekomstbeeld te schetsen. Alles moet met data worden onderbouwd, zowel met gegevens vanuit onderzoeken als met zelf verzamelde data, onder meer verkregen uit interviews. De leerlingen maken een gezamenlijk project en een individueel project (een essay). In het essay moet een leerling ook bij zijn eigen rol stilstaan: wat voor invloed heb ik en welke kansen liggen er? Daarvoor hebben wij bezoek gehad van een trendwatcher.'

CONCLUSIE

Doen deze scholen het daadwerkelijk net even anders? Persoonlijk ben ik ook veel met vernieuwing bezig en vind ik het moeilijk om daadwerkelijk vast te stellen wat 'net even anders' is. Wat mij met name is opgevallen, is dat binnen deze scholen leerlingen meer tijd hebben om vrij in te plannen en minder in een rooster *gevangen* zitten. Ook zijn de opdrachten minder voorgestructureerd dan ik doorgaans doe. Dit bezoek heeft mij wel op het idee gebracht om het proces bij een opdracht een belangrijker plaats te geven en daarin meer denkstappen voor de leerlingen open te laten. ♦

Noot

1. Bronnen: <https://weredi.mwp.nl/Onderwijs/Vmbo/WereDiDrie/tabid/163/Default.aspx> [bekeken op 6 juli 2016] en www.youtube.com/watch?v=K5KqIvdtX84&feature=youtu.be

Op de Nieuwste School wordt vanuit de science-richting de koppeling van forensisch onderzoek met de rechtsstaat gemaakt (foto: West Midlands Police)

OPROEP

Geeft u op uw school ook net even - of compleet anders - anders maatschappijleer, laat het ons dan weten via d.vanderhoek@maatschappijenpolitiek.nl.

HOOFD- EN KERNCONCEPTEN

Met genoeg heb ik kennisgenomen van de artikelen in *Maatschappij & Politiek* nummer 5 die gewijd zijn aan een deel van het nieuwe vwo-examenprogramma maatschappijwetenschappen dat over het hoofdconcept Verhouding gaat en op Machtsverhoudingen in de wereld wordt toegepast. Nu over één jaar alle scholen die het vak maatschappijwetenschappen aanbieden met het nieuwe programma gaan werken is dit een mooie kennismaking. Van de redactie begreep ik dat in komende *M&P*'s op soortgelijke manier ook andere domeinen van het vwo-programma aan bod komen. Redacteur Wolter Blankert heeft de vwo-syllabus bestudeerd en daar een kritische beschouwing over geschreven. Op pagina 16 en 17 stelde hij de volgende vraag, waar ik graag antwoord op wil geven: 'Waarom de samenstellers ervoor hebben gekozen deze actuele onderwerpen in twee extra subdomeinen onder te brengen, in plaats van ze te gebruiken om de drie kernconcepten te concretiseren, blijft een vraag'. In de pilotfase, die liep in de periode 2010-2014, zijn meerdere versies van de syllabus uitgetest. In een eerdere versie waren de hoofd- en kernconcepten niet in afzonderlijke subdomeinen opgenomen, maar op de context machtsverhoudingen in de wereld toegepast, zoals Wolter Blankert voorstelt.

Daar kwam het commentaar op dat leerlingen de hoofd- en kernconcepten ook op andere contexten moeten kunnen toepassen en ze dus ook als zelfstandige onderdelen moeten kennen. Ongelijkheid leren ze hier binnen de context Internationale machtsverhoudingen, maar moeten leerlingen ook kunnen toepassen op Nederland, op man-vrouwverhoudingen enzovoorts. Dat leidde tot het advies om voor de gebruiker te verhelderen welke subdomeinen over hoofd- en kernconcepten gaan en welke over de voorgeschreven contexten. Er is geprobeerd om binnen de subdomeinen die over de context gaan hier wel de kernconcepten op toe te passen (in vet weergegeven). De kernconcepten vormen zo duidelijker de kern van het nieuwe curriculum ('*the body of knowledge*') waarmee allerlei contexten kunnen worden geanalyseerd.

Als de leerlingen bij een ander domein de vraag krijgen of er sprake is van ongelijkheid, kunnen ze binnen de syllabus snel terugvinden waar dit kernconcept wordt uitgelegd (in 9.1).

Het is aan de schrijvers van leerboeken om een keuze te maken of de hoofd- en kernconcepten een eigenstandige plaats in de methode krijgen, of in toegepaste zin bij voorgeschreven contexten of andere (mogelijk actualiteiten). ♦

Arthur Pormes, docent en vakdidacticus maatschappijwetenschappen & maatschappijleer.

ERVARING EN BEELDVORMING ONDERWIJS NCOI

In *M&P* van juni 2016 werd directeur Eric Verduyn van de NCOI geïnterviewd. Het klopt wat hij zegt: de NCOI voorziet in een behoefte! Als onderwijsassistent met een baan ben ik op zoek gegaan naar een studie die bij mij paste. Na een jaar Geschiedenis te hebben gestudeerd heb ik de switch naar maatschappijleer gemaakt. Maar waar kun je als werkende burger voor een studie terecht? Voor mij was de NCOI een uitkomst. Als eerste student die de volledige lerarenopleiding maatschappijleer bij de NCOI heeft doorlopen, schrijf ik dit artikel. Met dit artikel deel ik mijn visie en wordt een poging gedaan om de beeldvorming bij werkgevers over NCOI positief te veranderen.

Wat maakt studenten die NCOI-onderwijs volgen anders? Net als op een reguliere lerarenopleiding neemt de NCOI examens af conform de eisen, maar naast die examens wordt alle leerstof op een interactieve manier en in een kleine setting behandeld. De bestudeerde literatuur wordt kritisch besproken en praktijkgericht verwerkt. De eerstvolgende werkdag heb je er al wat aan! Daarnaast wordt er behoorlijk aan onderzoeksvaardigheden gesleuteld. Dat gebeurt zo vaak dat studenten er vaak moe van worden. Bijna elke module wordt afgesloten met een onderzoek dat bij de opgedane kennis aansluit. Dit begint eenvoudig en wordt, gedurende de opleiding, steeds complexer. Dit leert studenten om bijna alle handelingen die men in het onderwijs verricht op (bestaande) kennis te baseren. Hierdoor ontstaan er verschillende inzichten en krijgt kennis betekenis. Kennis is geen papieren werkelijkheid meer. Uit ervaring kan ik zeggen dat dit niet op alle lerarenopleidingen het geval is.

Hoewel mijn huidige werkgever mij van harte heeft gesteund in mijn studie bij de NCOI, bemerk ik dat er bij verschillende onderwijsinstellingen aan negatieve beeldvorming wordt gedaan. De NCOI wordt toch nog gezien als een instelling waarbij je zelfstandig de studie doorloopt en de meeste studenten daardoor de opleiding niet kunnen afronden en afhaken.

Op de werkvloer spreekt men bewondering uit voor de studenten die via de NCOI de opleiding hebben afgerond. Want dat is toch geheel zelfstudie? Met enige regelmaat heb ik dit moeten ontkrachten. Want dat is niet het geval! NCOI biedt de mogelijkheid om, naast het werk, te studeren. Dit geeft inderdaad ruimte en vrijheid, maar het doet niets af aan de kwaliteit.

Een kleine kanttekening moet, helaas, worden geplaatst. Ook de NCOI moet op haar tellen passen. Bij deze instelling lijkt het geld soms te regeren. Als er te weinig studenten voor een bepaalde module zijn, wordt men soms gedwongen een *e-learning*-variant te volgen. Dat is niet bevorderend voor de kwaliteit. Toch geldt dat studenten die voor de NCOI kiezen gemotiveerd zijn. Ze worden goed onderwezen en zijn werknemers die niet zomaar dingen doen, maar regelmatig de theorie erop naslaan om onderwijskundige zaken aan te pakken. Dat is toch wat scholen willen? ♦

Erik Jan Vinke, vmbo-docent maatschappijleer

DEBAT HILLARY CLINTON EN DONALD TRUMP

Binnenkort zijn de Amerikaanse verkiezingen. Presidentiële debatten zijn belangrijk om kiezers over de streep te trekken. Aan de hand van twee fragmenten beantwoorden leerlingen twee kijkvragen en krijgen ze inzicht in de verschillen tussen Hillary Clinton en Donald Trump in hun manieren van campagne voeren.

LEERDOELEN

Leerlingen kunnen enkele verschillen tussen Democraten en Republikeinen benoemen.

HANDLEIDING

1. Deel het werkblad 'Opdracht: Uitspraken van de presidentskandidaten' uit.
2. Deel het overzicht van stellingen van uit en bespreek de verschillen tussen deze Democraten en Republikeinen. Lees met de leerlingen de vragen door, zodat ze weten waar ze op moeten letten tijdens het bekijken van de fragmenten (zie stap 7).
3. Laat de volgende fragmenten van Clinton en Trump zien van http://www.npo.nl/nos-amerikaanse-verkiezingsdebat-clinton-vs-trump/27-09-2016/POW_03366313.
 - a. Laat het fragment van Hillary Clinton zien, vanaf 6:10 tot 6:35 min.
 - b. Laat de leerlingen nu de eerste meerkeuzevraag beantwoorden.
 - c. Speel het fragment nu verder af tot min. 6:42 min. Hier geeft zij het antwoord.
 - d. Laat vervolgens het fragment van Donald Trump zien, vanaf 9:40 tot 10:05 min.
 - e. Laat de leerlingen nu de tweede meerkeuzevraag beantwoorden.
 - f. Speel het fragment nu verder af tot min. 10:18 min. Hier geeft hij het antwoord.

ANTWOORDMODEL

1. Wat gaat Hillary Clinton nu zeggen?
 - a. **We willen een economie voor iedereen, niet alleen voor de rijken.**
 - b. Ik ga zorgen voor meer banen in de wapenindustrie.
 - c. We willen meer ambtenaren aannemen die voor de overheid werken.
2. Wat gaat Donald Trump nu zeggen?
 - a. **Ik ga de belastingen enorm verlagen, voor grote en kleine bedrijven.**
 - b. De overheid moet het minimumloon verhogen, zodat de economie eerlijker wordt.
 - c. We moeten ervoor zorgen dat vooral de rijken van de welvaart profiteren.
4. Start een korte discussie met uw leerlingen over de standpunten van de Democraten en de Republikeinen. Wat vinden leerlingen zelf van abortus, de strafmaat, individuele vrijheid versus overheidsregulering, wapens, zorg voor illegalen?

OPDRACHT: UITSPRAKEN VAN AMERIKAANSE PRESIDENTSKANDIDATEN

1. Bekijk het eerste fragment

Wat gaat Hillary Clinton nu zeggen?

- a. We willen een economie voor iedereen, niet alleen voor de rijken.
- b. Ik ga zorgen voor meer banen in de wapenindustrie.
- c. We willen meer ambtenaren aannemen die voor de overheid werken.

2. Bekijk het tweede fragment.

Wat gaat Donald Trump nu zeggen?

- a. Ik ga de belastingen enorm verlagen, voor grote en kleine bedrijven.
- b. De overheid moet het minimumloon verhogen, zodat de economie eerlijker wordt.
- c. We moeten ervoor zorgen dat vooral de rijken van de welvaart profiteren.

DEMOCRATEN	REPUBLICKEINEN
<i>De overheid moet bepalen aan welke regels burgers zich moeten houden.</i>	<i>Burgers moeten vrij zijn om hun eigen keuzen te maken.</i>
<i>Daders moeten de kans krijgen om hun leven te beteren.</i>	<i>Daders moeten hard worden gestraft.</i>
<i>De overheid moet zich actief met scholen bemoeien.</i>	<i>Gezinnen moeten bepalen hoe scholen worden ingericht.</i>
<i>Sterke controle op vuurwapens is belangrijk.</i>	<i>Het recht op wapenbezit is belangrijk.</i>
<i>Illegalen hebben bepaalde basisrechten, zoals recht op zorg.</i>	<i>Illegalen hebben geen recht op voorzieningen.</i>
<i>Er moet een minimale uitkering zijn voor arme Amerikanen.</i>	<i>Iedereen moet voor zichzelf zorgen.</i>
<i>Abortus moet kunnen.</i>	<i>Abortus moet worden verboden.</i>

DONYA VAN HEEZIK

Donya van Heezik is werkzaam voor ProDemos. Dit materiaal hoort bij de Onderwijskrant Actueel Amerikaanse verkiezingen die op 28 oktober verschijnt: www.prodemos.nl/onderwijskrant-actueel.

RECENSIES

WEG BIJ IS

Er zijn veel boeken verschenen over jihadisme, over IS en over de strijders van IS. *Mijn verlossing van het kwaad* geeft aan die reeks een fris vervolg. Het gaat nu eens niet over IS an sich of over de strijd in het kalifaat, maar juist over hoe iemand op het allerlaatst tot 'inkeer' komt en juist niet naar Syrië afreist. In het boek volgt de lezer enerzijds de levensloop van Intisar Um Mansus en anderzijds een briefwisseling tussen haar en haar vertrouwenspersoon, de islamoloog Montasser Aide'emeih.

Intisar Um Mansus groeit op in het Antwerpen van de jaren negentig. Haar ouders zijn niet streng gelovig en Intisar eet, drinkt en kleedt zich als haar leeftijdgenoten. Zomervakanties worden in Marokko doorgebracht en ook daar leeft Intisar een vrij leven. Rond haar elfde verjaardag komen er barsten in haar, tot dan rimpelloze leven. In Marokko wordt ze voor buitenlander uitgemaakt en ook in België krijgt ze een zelfde soort verwijt naar haar hoofd geslingerd. Dit is de eerste maal dat ze zich echt bewust van haar dubbele cultuur is. Op haar middelbare school wordt een hoofddoekjesverbod ingevoerd. 'Hoe kan een vrij westers land, de identiteit van duizenden jonge scholieres afpakken?', vraagt Intisar zich af. Een wisseling van school kan niet uitblijven. In de bibliotheek start zij met het lezen van boeken over Osama Bin Laden en uiteindelijk wordt zij lid van Sharia4Belgium. Vanaf dan wijdt zij haar hele leven aan god en besluit ze ook vroeg te trouwen. Haar man is echter veel liberaler dan zijzelf en hij wil niet dat zij naar erger afglijdt. Via een lijst (zij stelt graag naar Turkije op vakantie te willen) hoopt ze in Syrië terecht te komen om zich zo bij IS aan te kunnen sluiten. Haar man

doorziet haar en het plan mislukt. Het overlijden van een aantal bevriende 'zusters' in Syrië en de geboorte van haar kindje vormen het kantelpunt in haar leven: 'Hoe kan ik mijn kind aankijken en tegelijkertijd denken dat de aanslagen in Parijs de schuld van het Westen waren? Er waren onschuldige mensen en kinderen vermoord'. Een aantal dagen na de aanslagen in Parijs (november 2015) stuurt Intisar haar eerste e-mail naar Montasse: 'Ik wil mijzelf verlossen van de ideologie die zo diep in mij is geworteld. Hoe neem ik afstand van mijn eigen ideeën?'. Veel gesprekken en e-mails volgen.

Een boek voor in de klas? Dat niet. Een boek om gelezen te hebben, dat wel.

DOUWE VAN DOMSELAAR

docent maatschappijleer, Don Boscocollege, Volendam

Intisar Um Mansus, MIJN VERLOSSING VAN HET KWAAD. HET VERHAAL VAN EEN JONGE VROUW EN DE LOKROEP VAN IS. Uitgeverij Lannoo, Tielt, 2016, 160 bladzijden

Na de aanslagen in Parijs (november 2015) wil Intisar Um Mansus zichzelf van haar ideologie verlossen (foto: Citron / Wikimedia Commons)

Namens de uitgever mag M&P drie exemplaren van *Mijn verlossing van het kwaad* weggeven. Onder degenen die via m&p@prodemos.nl hun belangstelling hebben getoond worden drie exemplaren verloot.

MOSLIMPUNKS

'Ik werd omringd door opzettelijk slechte moslims, maar ze hielden van Allah met een bizarre hartstocht die verre bleef van slaperig, hersenloos ritualisme.'

Zo af en toe krijg je in de media de indruk dat er zoiets bestaat als *de moslim*. Bij het lezen van de roman *Taqwacore* wordt je snel van deze illusie verlost. *Taqwacore* is een vertaling van het boek *The Taqwacores* dat in 2003 in de Verenigde Staten verscheen. Abdelkader Benali schreef de inleiding van de onlangs in het Nederlands vertaalde uitgave. De schrijver Michael Muhammad Knight bedacht een muziekstroming die op dat moment nog niet bestond. *Taqwacore* bestaat uit de woorden *taqwa* (godvrezendheid) en *core* (van de muziekstroming *hardcore*). Het boek is een gedachte-experiment van de schrijver: wat als de *hardcorescene*, waarvan sommige *straight edge*-leden geen alcohol drinken en geen drugs gebruiken, zich zou mengen met de islam? In het boek volgen we Yusuf, een moslimstudent, die in Buffalo New York in een studentenhuus met moslimstudenten van allerlei pluimage beland. De jongeren hangen rond in en om het huis en praten met elkaar. Net als de meeste adolescenten worstelen ze met hun identiteit. De discussies gaan over de interpretatie van het geloof en de tegenstrijdigheden in de koran. Ze bespreken de positie van de vrouw in de islam, hoe om te gaan met seks (mag je masturberen van de koran?) en drugs (is hasj *haram* of enkel *makroeh*?). Ik heb nog niet eerder een dergelijk kritisch en hilarisch boek over de islam en Mohammed gelezen dat door een belijdende moslim is geschreven. Sommige passages zouden in een andere context als sterk godslasterend worden ervaren. *BB*

Michael Muhammad Knight, *TAQWACORE*, Bananafish, Amsterdam, 2016, 302 bladzijden

BRIEF AAN ZOON

Indringende brief van Ta-Nehisi Coates aan zijn zoon over racisme in de Verenigde Staten.

Sinds 2013 zijn er in de Verenigde Staten enkele geruchtmakende zaken geweest van Afro-Amerikanen die door de politie om het leven kwamen. Sindsdien is er een opleving van de antiracismebeweging, waarvan de bekendste en de felste de *Black lives matter movement* is. De antiracismebeweging beschuldigt de politie van racisme, maar verzet zich ook tegen alledaags racisme in de Amerikaanse maatschappij. In dit veelgeprezen boek (het stond in 2015 zelfs op de zomerleeslijst van Barack Obama) gebruikt Ta-Nehisi Coates een simpele maar effectieve vorm. Hij schrijft een brief aan zijn vijftienjarige zoon, om over racisme te vertellen en hoe dit hem heeft beïnvloed. Coates groeide op in een arme wijk in de arme stad Baltimore en vertelt over zijn angsten: hoe racisme en de armoede die dat veroorzaakt je als zwarte Amerikaan letterlijk je lichaam kunnen kosten en hoe kwetsbaar een 'zwart lichaam' is. Zo lezen we hoe een van zijn vrienden, schijnbaar zonder reden, door een agent wordt doodgeschoten. Op straat lopen, in je auto zitten, een discussie op straat voeren, alles kan tot de 'vernietiging van een zwart lichaam' leiden. Daarnaast vertelt Coates over de geschiedenis van racisme en hoe dit leidt tot 'Amerikanen die het idee hebben dat ze wit zijn' en hoe zwarte denkers, van Marcus Garvey en Malcolm X tot Martin Luther King op racisme reageerden. Coates levert vlijmscherpe kritiek op de Amerikaanse samenleving, maar is ook kritisch over zijn eigen rol. Sinds enkele jaren is de discussie rond racisme, met de heftigheid die daarbij hoort, naar Nederland overgewaaid. Kwesties als het wel of niet racistische karakter van zwarte piet en het etnisch profileren door politieagenten verdelen Nederland. Rapper Typhoon sprak van een 'dikke *error* in de Nederlandse samenleving'. Opiniemakers, zoals Zini Özdil, geven toe inspiratie uit Coates' boek te halen en wijzen op alledaags racisme in Nederland. Het persoonlijke verhaal van Coates kan inderdaad goed dienen ter vergelijking met de Nederlandse situatie. *BB*

Ta-Nehisi Coates, *TUSSEN DE WERELD EN MIJ*, Amsterdam University Press, Amsterdam, 2015, 148 bladzijden

DE GRILLEN VAN MAO

'Nadat op een middenschool een aantal leraren in stukken was gehakt, maakten de scholieren het vlees klaar in braadpannen die ze op kleine, bakstenen barbecues zetten.'

Het boek *De Culturele Revolutie* van de befaamde China-kenner Frank Dikötter bestaat uit een aaneenschakeling van dergelijke *kleine* gebeurtenissen, die de realiteit van de in 1966 door Mao Zedong ontketende opstand van scholieren en studenten indringend in beeld brengen. Deels het resultaat van minutieus bronnenonderzoek, deels verhalen van ooggetuigen. In bovenstaand geval raakte de organisator van de barbecue als reprimande zijn partijlidmaatschap kwijt, maar doorgaans stond Mao achter de wandaden van zijn *Rode Gardisten*. Hij had ze opgeroepen de permanente revolutie te ontketenen door medeleerlingen met een 'verkeerde afkomst', leraren en andere intellectuelen te vernederen, regelmatig met de dood tot gevolg. Vervolgens werd het partij kader aangepakt, althans dat deel dat bij Mao in ongenade stond gevallen. Ten slotte werden de scholieren en studenten meer en meer verdrongen door *arbeiders* (veelal militairen) die meedogenloos iedereen bestreden van wie werd vermoed dat hij of zij de Mao-lijn niet onderschreef. Hierbij vielen honderdduizenden doden vielen. Na twee jaar van bovenaf ontketende anarchie, maakte het leger met geweld een eind aan een dreigende burgeroorlog. Nu werden de scholieren en studenten 'als beloning' naar het platteland gestuurd om daar één te worden met hun geliefde massa van gewone boeren. Daar kwamen velen om door voedselgebrek, ontbrekende medische voorzieningen en zelfdoding. Dikötter maakt duidelijk hoe de paranoia, verveling en waanideeën van een bejaarde dic-tator grote groepen tot bruto geweld kan aanzetten, tot grotere glorie van de dictator. Als eerste vestigt hij er de aandacht op dat er ook een breed gedragen passief verzet bestond, vooral buiten de grote steden, waar-door allerlei maatregelen werden gesaboteerd. De grote omwenteling na 1980 is volgens de auteur vooral veroorzaakt door een beweging van onderaf, veel minder door initiatief van de Communistische Partij, die eerder voor het onvermijdelijke boog, die slaagde die partij erin een democratische omwenteling in de kiem te smoren. *WB*

Frank Dikötter, *DE CULTURELE REVOLUTIE, EEN VOLKSGESCHIEDENIS, 1962-1976*, Spectrum 2016, Houten, 380 bladzijden

DOCENTENDAG 2017

Op vrijdag 17 februari 2017 organiseren ProDemos en de NVLM de Docentendag Maatschappijleer. Deze jaarlijkse vakconferentie is de dag waarop docenten maatschappijleer, maatschappijwetenschappen en burgerschap inspiratie opdoen, lezingen bijwonen, workshops volgen, kennismaken van nieuwe lesmethoden en vakgenoten ontmoeten. Dit jaar zijn er drie rondes met lezingen, workshops en excursies. De openingslezing wordt in dit verkiezingsjaar verzorgd door voormalig staatssecretaris en spindoctor Jack de Vries. Tijdens het avondprogramma op donderdag 16 februari in het splinternieuwe gebouw van de Hoge Raad leert u over de maatschappelijke betekenis en de drie kerntaken van de Hoge Raad: rechtseenheid, rechtsontwikkeling en rechtsbescherming. Onder leiding van een raadsheer duiken de deelnemers in een arrest van de Hoge Raad. Na afloop krijgen zij een handleiding met casussen van de Hoge Raad mee voor in de les. Aanmelden kan van dinsdag 6 december tot en met 24 januari, of totdat het maximale aantal van 400 deelnemers is bereikt.

REGIONALE VAKDIDACTISCHE NETWERKEN

Met het oog op de invoering van het nieuwe examenprogramma maatschappijwetenschappen start een aantal vakdidactici een regionaal netwerk op. De invulling van die netwerken kan verschillend zijn, maar in elk geval is het de bedoeling dat ervaringen kunnen worden uitgewisseld en docenten kunnen samenwerken bij bijvoorbeeld het maken van een PTA of het ontwerpen van lessen. Meer informatie: <http://maatschappijwetenschappen.slo.nl/planning/netwerken>.

VAKCOMMUNITY MAATSCHAPPIJLEER

De website maatschappijleer.vakcommunity.nl is vele jaren door Fred Luyben onderhouden. Vanaf deze plek wil de NVLM hem hartelijk danken voor al zijn werk. Het komende half jaar bouwt Fred zijn activiteiten af en neemt Daan van der Hoek zijn taak over. De site krijgt momenteel een grondige update en het ledenbestand wordt opgeschoond. Vandaar hun oproep aan u om u aan te melden voor de groep 'actief' (zie laatste tabblad op de site). Ook willen ze de uitwisseling van lesmateriaal een nieuwe boost geven. Heeft u interessant lesmateriaal, documentaires of YouTube-filmpjes, laat het weten via de vakcommunity of mail naar dfvanderhoek@gmail.com.

HANDREIKING KRITISCHE DENKVAARDIGHEDEN IN HET MBO

De eisen in het Examen- en kwalificatiebesluit beroepsopleidingen WEB zijn aangescherpt. Dit betreft kritische denkvaardigheden en het kunnen voeren van een dialoog over complexe thema's als radicalisering, racisme, discriminatie, democratische waarden, vrijheid van meningsuiting en religie. Studenten worden hierdoor uiteindelijk weerbaarder en kunnen beter omgaan met verschillende opvattingen in de samenleving. Deze aanscherping is sinds dit schooljaar (2016-2017) van kracht voor de cohorten vanaf 2016. Om docenten en scholen hierbij een steun in de rug te geven heeft CINOP in opdracht van de MBO Raad een *Handreiking kritische denkvaardigheden* samengesteld. Deze handreiking kunt u vinden op: www.mborraad.nl/platforms-projecten/burgerschap-het-mbo.

BESTUURSNIUWS

De NVLM verwelkomt twee nieuwe aspirant-bestuursleden: Anouk de Ruiter en Freek Gruijters. Anouk is lerarenopleider maatschappijleer bij Fontys Lerarenopleiding Tilburg en Tilburg University. Freek geeft maatschappijleer en maatschappijwetenschappen op De Nassau in Breda.

SORRY

Laatst werd ik bijna van mijn fiets gereden door een bus. Afgaande op de non-verbale communicatie van de chauffeur, maakte het feit dat ik van rechts kwam maar weinig indruk op hem. Dit kon ik hem niet kwalijk nemen, zo zag ik een seconde later. Hij was namelijk helemaal niet aan het werk. 'Sorry, geen dienst' stond er op de bus. Bijzonder eigenlijk, dat hiervoor excuses gemaakt worden. De bus moet toch een keer van en naar de remise. Dan kunnen de bus en de chauffeur helemaal geen passagiers gebruiken. En als passagier zit je daar eigenlijk ook niet op te wachten. Toch moet er sorry worden gezegd. Al is het woord op zich gemakkelijk uit te spreken, velen krijgen het maar moeilijk over de lippen. Zo niet Mark Rutte. Het nieuwe parlementaire jaar begon met een ruiters excuus van de minister-president. 'Sorry, geen duizend euro', en de rest van het lijstje niet ingeloste beloften. Beloften die Rutte deed als lijsttrekker van de VVD en niet inlost als premier. Dat onderscheid kunnen we wel maken. De meeste mensen begrijpen dat met dit interview in *De Telegraaf* de campagne voor Rutte was begonnen. Het wordt lastiger als we kijken naar de veelbesproken uitspraak van de minister-president in *Zomergasten*. Ook tijdens de algemene politieke beschouwingen leverde deze 'pleur op' veel kritiek op. Rutte framede het in het debat zo dat hij bedoelde dat de betreffende jongen weg moest gaan, opdat de journalist zijn werk kon doen. Los van de etnische of culturele achtergrond van de betreffende jongen. Al zei Rutte letterlijk: 'Primaire eerste gevoel is: lazer zelf op. Ga zelf terug naar Turkije. "Pleur op" zou ik in het plat Haags zeggen'. Later stelt hij dat dit zijn reactie 'als mens' was en hij 'als minister-president' andere woorden kiest. Dat het met onze verworvenheden 'alles of niets' is. Dat het geen 'cafetariamodel' is. Dit houdt Rutte staande en hij neemt geen afstand van zijn woorden. Hier is het onderscheid een stuk ingewikkelder. De mens Rutte had waarschijnlijk niet bij *Zomergasten* aan tafel gezeten als hij geen minister-president was. Woorden hebben een betekenis. Voor een mens, voor een lijsttrekker en vooral voor een premier. Terugkomen op of excuses maken voor zijn uitspraak had hem gesierd, als mens en als minister-president, want met dit ambt is het alles of niets. Het is geen cafetariamodel. Ik hoop de komende maanden al fietsend de campagnebus van Rutte tegen te komen. Met een chauffeur die waarschijnlijk wel rekening houdt met rechts en op de bus de tekst: 'Sorry, in dienst.'

Hans Tennissen

... AAN HET WOORD

LEONIE GROENEWEGEN STELT ZICH VOOR...

Met praktijkervaring voor de klas

Om 9 uur 's ochtends al weten hoe je dag eruitziet, zo wilde ik mijn werkdagen niet meer beginnen. Ik wil verrast worden, niet weten wat de dag mij gaat brengen: uitdaging, sociale interactie. Het onderwijs lonkte en ik besloot terug te gaan naar de universiteit voor mijn onderwijsbevoegdheid maatschappijleer & maatschappijwetenschappen.

Het voelde als een sprong in het diepe. Natuurlijk heb ik de nodige kennis opgedaan tijdens mijn voormalige werkzaamheden en mijn studie Internationale Betrekkingen, maar ik was nog nooit bevraagd door dertig nieuwsgierige tieners. De week voorafgaand aan mijn eerste les heb ik dan ook tot in de late uurtjes het internet geraadpleegd en boeken doorgespit. Ik was klaar voor het vragenvuur. Enigszins teleurgesteld was ik toen bleek dat de leerlingen die eerste les helemaal niet zo veel vragen stelden...

De teleurstelling maakte al snel plaats voor de wil om hier verandering in te brengen. Ik wil dat leerlingen mij en hun medeleerlingen het vuur na aan de schenen leggen; ze bewustmaken van hun eigen veronderstellingen en vooroordelen. Ik wil betrokkenheid creëren en ze vaardigheden meegeven om maatschappelijke kwesties te analyseren en hun standpunten te beargumenteren. Ik zoek naar verschillende manieren om dit bij leerlingen teweeg te brengen, maar ik merk ook dat ik daarbij mijn eigen gedachten en redeneringen continu onder de loep moet nemen. De bedoeling van mijn lessen is dat leerlingen, niet gehinderd door mijn overtuigingen, zelf hun mening gaan vormen.

Mijn werkervaring blijkt nuttig wanneer ik tijdens mijn lessen voorbeelden uit de praktijk aandraag: "Wil jij geopereerd worden door een chirurg die al 24 uur onafgebroken staat te opereren?". Als voormalig beleidsmedewerker bij een belangenvereniging voor artsen kan ik een thema als arbeidsomstandigheden in de verzorgingsstaat van de nodige context voorzien. "Wat gebeurt er als je als 'directe' Nederlander zaken gaat doen in het buitenland?" Internationale ondernemers deelden hun verhalen over culturele botsingen toen ik werkzaam was als hun adviseur en zijn bruikbaar bij het bespreken van de pluriforme samenleving. Wanneer ik leerlingen daarnaast vertel over een ongebruikelijk bijbaantje tijdens mijn studententijd, croupier in het casino, blijkt dat ook nog eens bevorderlijk voor het opkrikken van mijn imago.

Ik ben blij dat ik de stap naar het onderwijs heb durven zetten. Het was echter niet eenvoudig de zekerheid van mijn baan en inkomen op te zeggen. Er zijn momenten geweest waarop ik dacht: is dit echt een verstandige keuze? Het plezier dat ik beleef aan het contact met mijn leerlingen maakt echter dat ik gelukkig ben met mijn beslissing. Mijn opleiding tot docent rond ik deze zomer af, maar uitgeleerd ben ik nog lang niet. Ik hoop dat ik met mijn achtergrond straks mag bijdragen aan de diversiteit van het onderwijs, de maatschappij waarover wij lesgeven is immers net zo divers.

Leonie Groenewegen-van der Laan is docent maatschappijleer in opleiding aan de Universiteit van Utrecht.

Daan van der Hoek

MAATSCHAPPIJ & POLITIEK

is een uitgave van ProDemos, Huis voor democratie en rechtsstaat. Hierin zijn tevens opgenomen de mededelingen van de NVLM. De redactieleden zijn in hun journalistieke werkzaamheden onafhankelijk.

REDACTIE

Ivo Pertijs
hoofd-
redacteur

Bas
Banning

Wolter
Blankert

Coen
Gelinck

Daan van
der Hoek

Lieke
Meijs

Floortje
Vissers

Anique
ter Welle

EINDREDACTIE Maarten Cras

ART DIRECTION Jenny Kan | jenniness.com

OPMAAK Lidewij Spitshuis | lidewij.net

OMSLAGILLUSTRATIE Pixabay/Lidewij Spitshuis

DRUK EDG Media

UITGEVER ProDemos

REDACTIESECRETARIAAT

ProDemos, Hofweg 1H
2511 AA Den Haag
telefoon: 070 757 02 00
e-mail: m&p@prodemos.nl
www.maatschappijenpolitiek.nl

ABONNEMENTSPRIJZEN M&P

Zie www.maatschappijenpolitiek.nl

NIEUWE ABONNEMENTEN

Nieuwe abonnementen kunnen op elk gewenst tijdstip ingaan. Afhankelijk van de ingangsdatum wordt een evenredig gedeelte van de prijs van een jaarabonnement in rekening gebracht. Meld u aan via www.maatschappijenpolitiek.nl/abonnements. Abonnees kunnen adreswijzigingen doorgeven door een e-mail te sturen aan m&p@edg.nl.

AUTEURSRECHT

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd zonder voorafgaande toestemming van de redactie met uitzondering van de tekst van het leerlingmateriaal, indien dit geschiedt zonder winstoogmerk. In alle gevallen dient de bron duidelijk te worden vermeld.

ADVERTENTIES

Zie www.maatschappijenpolitiek.nl.
Of op aanvraag bij de uitgever,
telefoon: 070 757 02 00
e-mail: m&p@prodemos.nl

KOPIJ EN MEDEDELINGEN

Bijdragen naar het redactiesecretariaat.

Save the date

DOCENTENDAG MAATSCHAPPIJLEER 2017

De Docentendag is de jaarlijkse vakconferentie voor docenten maatschappijleer, maatschappijwetenschappen en burgerschap.

Avondprogramma

Donderdag 16 februari 2017
Hoge Raad, Den Haag
Het avondprogramma staat in het teken van de Hoge Raad en de wijze waarop de Hoge Raad de rechtseenheid, rechtsontwikkeling en rechtsbescherming bevordert en verzekert. Plaats voor 150 deelnemers.

Dagprogramma

Vrijdag 17 februari 2017
Koninklijke Schouwburg, Den Haag
De Docentendag wordt in dit verkiezingsjaar geopend door oud-spin-doctor Jack de Vries. Daarna volgen drie rondes waarin u kunt kiezen uit workshops, excursies en lezingen. Plaats voor 400 deelnemers.

ProDemos

Huis voor democratie en rechtsstaat

**Inschrijven vanaf 6 december 2016.
Wees er snel bij!
www.prodemos.nl/docentendag**